

אוצר
בין אדם לחבירו

צילומי מקורות

ואהבת לרעך כמוך

מכון תורת האדם לאדם
צפת

מכון לתרגום ספרות חז"ל לחינוך ולמחקר

הספר שלפניכם הוא מהדורה
נסיונית בסדרת
"אוצר בין אדם לחבירו"

נשמח מאד לקבל הערות
והצעות לשיפור הספר

גם לציין שעדיין לא עבר
הגהה מדוייקת ונשמח לקבל
הערות בזה

ניתן למסור הערות

בטל : 04-6970825

נייד : 0527624271

מכון לחקר הלכות שכן פרס לספריו והספן

כל הזכויות שמורות
למכון תורת האדם לאדם ע.ר.
מאור חיים 5/65
צפת תשע"ב

ואהב אהבך

נוסחא א פרק יב אבות דרבי נתן נוסחא ב פרק כו כז

ומקרבן לתורה כיצד מלמד שיהא אדם מקפח את הבריות ומכניסן תחת כנפי השכינה כדרך שהיה אברהם אבינו (טו) מקפח את הבריות ומכניסן תחת כנפי השכינה. ולא אברהם לבד עשה כן אלא אף שרה (טז) שנאמר ויקח אברהם את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו ואת כל רכושם אשר רכשו ואת הנפש אשר עשו בחזן (בראשית י"ב ה'). והלא כל באי עולם אינם יכולין לבראות (טז) אפילו יתוש אחד ומה תלמד לומר ואת הנפש אשר עשו בחזן (שם) מלמד שהעלה עליהם הקב"ה כאלו עשו אותם (טז):

כשם שאין אדם חולק שכר חבירו בעולם הזה (ז) כך אין [אדם] חולק שכר חבירו לעוה"ב שנאמר והנה דמעת העשוקים ואין להם מנחם ומיד עושקיהם כח ואין להם מנחם (קהלת ד"א) למה נאמר אין להם מנחם שני פעמים (ג) אלו בני אדם שאוכלין ושותין ומצליחין בבנים ובכנות בעולם הזה ובעולם הבא אין להם כלום. ואין להם מנחם (ג) שאם נגנבה לו לאדם גנבה או שמת לו מת באין בניו ואחיו ומנחמין אותו יכול אף לעולם הבא כן ת"ל גם בן ואח אין לו (שם שם ז' גר). וכן מי שעובר עברה והוליד ממזר אומרים לו ריקה חבלת בעצמך חבלת בי (טז) שאותו ממזר היה רוצה ללמוד תורה עם אותן התלמידים שהיו יושבין ושונין בירושלים והיה הממזר הולך עמוזן עד שהגיעו לאשדוד עומד שם ואומר אוי לי אלו לא הייתי ממזר כבר הייתי יושב ושונה בין התלמידים שלמדתי עד עכשיו ולפי שאני ממזר איני יושב ושונה בין התלמידים לפי שאין ממזר נכנס לירושלים כל עיקר שנאמר וישב ממזר באשדוד והברתי גאון פלשתים (זכריה ט"ו ז) (נו):

ומקרבן לתורה כיצד מלמד שיהא אדם מקפח את הבריות ומכניסן תחת כנפי השכינה כדרך שהיה אברהם אבינו (טו) מקפח את הבריות ומכניסן תחת כנפי השכינה. ולא אברהם לבד עשה כן אלא אף שרה (טז) שנאמר ויקח אברהם את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו ואת כל רכושם אשר רכשו ואת הנפש אשר עשו בחזן (בראשית י"ב ה'). והלא כל באי עולם אינם יכולין לבראות (טז) אפילו יתוש אחד ומה תלמד לומר ואת הנפש אשר עשו בחזן (שם) מלמד שהעלה עליהם הקב"ה כאלו עשו אותם (טז):

מעשה באחד (ד) שבא לרבי עקיבא א"ל רבי למדני כל התורה כולה כאחת. א"ל בני אם משה רבינו ע"ה שעשה כהר ארבעים יום וארבעים לילה עד שלא למדה ואתה אומר למדני כל התורה כולה כאחת. אלא בני הוא כללה של תורה מה דאת סני לגרמך לחברך לא תעביד. אם רוצה את שלא ייקך אדם את שלך אף את לא תזקנו (ה). רוצה את שלא ישול אדם את שלך אף את לא תמול של חברך. הלך לו (ו) אצל (חבירו) [חבירי] הלכו ומצאו שדה אחת מלאה זירים זה (נוטל) [נמל] שני זירים זה (נוטל זה) [נמל ב'] זירים והוא לא נמל [כלום] הלכו ומצאו שדה אחת מלאה כרוביות זה נמל [ב] כרוביות [זה] נמל ב' כרוביות והוא לא נמל [כלום]. אמרו לו מפני מה לא נמלת אתה ז'. אמר להם כך למדני רבי עקיבא מה דאת סני לגרמך לחברך לא תעביד. אם רוצה אתה שלא ייקך אדם אף אתה לא תזקנו. אם רוצה את שלא ישול אדם את שלך אף את לא תמול את שלו (ח):

רבי חנינא סגן הכהנים אומר דבר שכל העולם בולו תלוי בו נאמר עליו (שמועה) [שבועה] (ט) מהר סיני אם שונא חברך שמעשיו רעים כמעשיך אני ה' דיין להפדע מאותו האיש ואם אוהב את חברך שמעשיו כשרים כמעשיך אני ה' נאמן ומרחם עליך (י): (ומאהב) (ואוהב) את הבריות (יא):

הערות לנו"ב

קורניל) פיג ושם אחא דתניא וקטוע. (ד) בכייה בחמר אחר. (ה) בכייה אם רוצה. (ו) בכייה הלך זה מאת ריע הלך לו. (ז) אתה ליתא בכייה. (ח) ע' ביד פכיד בענין מחלוקת ריע וכן עווא שם ועיע שבת ל"א כעין זה ע"ש זע"ע. (ט) הגרתי מסברא. (י) ע' גי'א סופטי. (יא) הגרתי מסברא ונראה שדברים אלו נשמטו מדלעיל ומקומם בתחלת הפרק. (יב) ע' תוספתא הוריות פ"ב. וע"ע גי'א

וכי וברפוסים. ישנים ליתא. (נד) בספרים ע"י התומי שאם נגנבה לו לאדם גניבה בעוחיו או שמת וכי ואחיו וקרוביו ומנחמין וכי ואני הצנתי נוסחת הבי. (נה) אולי צ"ל בו בוי. (נו) בכל פוסקא זאת הנוסחא בכייע וכן כי שעבר עברה אומרים לו ריקה חבלת בעצמך חבלת בי באין בניו ואחיו ומנחמין אותו יכול אף לעוה"ב כן ת"ל גם בן ואח אין לו וכן ממזר שלמד תורה ושנה לתלמידים והיו התלמידים יושבים ושונום בירושלים והיה ח ב לן יוצא עד שמגיע לאשדוד ואומר אוי לי שאלו לא הייתי ממזר לא כבר הייתי יושב ושונה בין התלמידים שלמדתי לפי שאין ממזר נכנס לירושלים כל עיקר שנאמר וישב ממזר באשדוד והברתי גאון פלשתים ע"כ. ובכ"א הנוסחא כזה וכן מי שעבר עברה והוליד ממזר אומרים לו ריקה חבלת בעצמך חבלת בי והיו יושבין ושונין בירושלים והיה הממזר יושב באשדוד ואומר אוי לי אלו לא הייתי ממזר כבר הייתי יושב ושונה בין התלמידים שלמדתי עכשיו ראשון ממזר אינו שונה בין התלמידים לפי שאין ממזר נכנס לירושלים כל עיקר שנאמר וישב ממזר באשדוד וגו'. ונוסחת דמוס ראשון היא כנוסחת כ"א אלא ששם כתוב והיה הסמור יושב ושונה עד שמגיע באשדוד והנוסחא שבפנים היא נוסחת התומי וכל הנוסחאות הם מגומגמות וע' ויקרא רבה פ' ל"ב ונשנה ג"כ בקהלת רבה פ' ד' בפסוק ושבתני אני ואראה אלא ששם הוא קטוע קצת והאח"ך העיד על הספרי דברים פ"י שיא דאיתא שם דסמורים מתודין בהבאת בכורים וא"כ הסמוזין מותרין אף בכניסה לעזרה אבל המהרי"ט"ך כתב דכאן רק בלעתיד לבוא מדבר וע' קידושין ע"ב ע"כ וצ"ע ודבר דהמשך הנה כבר סידס הגי'א כל פוסקא זאת מן כשם שאין אדם חולק שכר חבירו בעולם הזה ובעולם הבא אין להם כלום. ואין להם מנחם (ג) שאם נגנבה לו לאדם גנבה או שמת לו מת באין בניו ואחיו ומנחמין אותו יכול אף לעולם הבא כן ת"ל גם בן ואח אין לו (שם שם ז' גר). וכן מי שעובר עברה והוליד ממזר אומרים לו ריקה חבלת בעצמך חבלת בי (טז) שאותו ממזר היה רוצה ללמוד תורה עם אותן התלמידים שהיו יושבין ושונין בירושלים והיה הממזר הולך עמוזן עד שהגיעו לאשדוד עומד שם ואומר אוי לי אלו לא הייתי ממזר כבר הייתי יושב ושונה בין התלמידים שלמדתי עד עכשיו ולפי שאני ממזר איני יושב ושונה בין התלמידים לפי שאין ממזר נכנס לירושלים כל עיקר שנאמר וישב ממזר באשדוד והברתי גאון פלשתים (זכריה ט"ו ז) (נו):

הערות לנו"א

האח"ך ובכ"א מן שנאמר ואנשי עד ומן העוה"ב ליתא. (מו) בכייע אבינו אברהם. (מז) מן ולא עד שרה ליתא בכ"א גם לא בספרים ישנים אבל הוגה אח"כ בספרים. והגרי"א סחף לוח. (מח) בכ"א להבראות ועתומי. (מט) בכייע כאלו הוא עשה אותם. ובעיקר הדברים ע' כהנורון צ"ט ע"ב ביד פ"א ס"ד ובנישוספרי דברים פ"י ל"ב. (נ) בספרים לחבירו בעוה"ב והגתתי ע"פ הכ"י וכן לקמן. (נא) הוספתי ע"פ כ"ע ובספרים ליתא. (נב) בכייע למה כתוב כאן ואין להם וכי ובכ"א למה אין להם מנחם ב' פעמים ותתומי. (נג) בכ"א כלום ואין להם הוגה בספרים ע"י התומי וכ"א וברפוסים. ישנים ליתא. (נד) בספרים ע"י התומי שאם נגנבה לו לאדם גניבה בעוחיו או שמת וכי ואחיו וקרוביו ומנחמין וכי ואני הצנתי נוסחת הבי. (נה) אולי צ"ל בו בוי. (נו) בכל פוסקא זאת הנוסחא בכייע וכן כי שעבר עברה אומרים לו ריקה חבלת בעצמך חבלת בי באין בניו ואחיו ומנחמין אותו יכול אף לעוה"ב כן ת"ל גם בן ואח אין לו וכן ממזר שלמד תורה ושנה לתלמידים והיו התלמידים יושבים ושונום בירושלים והיה ח ב לן יוצא עד שמגיע לאשדוד ואומר אוי לי שאלו לא הייתי ממזר לא כבר הייתי יושב ושונה בין התלמידים שלמדתי לפי שאין ממזר נכנס לירושלים כל עיקר שנאמר וישב ממזר באשדוד והברתי גאון פלשתים ע"כ. ובכ"א הנוסחא כזה וכן מי שעבר עברה והוליד ממזר אומרים לו ריקה חבלת בעצמך חבלת בי והיו יושבין ושונין בירושלים והיה הממזר יושב באשדוד ואומר אוי לי אלו לא הייתי ממזר כבר הייתי יושב ושונה בין התלמידים שלמדתי עכשיו ראשון ממזר אינו שונה בין התלמידים לפי שאין ממזר נכנס לירושלים כל עיקר שנאמר וישב ממזר באשדוד וגו'. ונוסחת דמוס ראשון היא כנוסחת כ"א אלא ששם כתוב והיה הסמור יושב ושונה עד שמגיע באשדוד והנוסחא שבפנים היא נוסחת התומי וכל הנוסחאות הם מגומגמות וע' ויקרא רבה פ' ל"ב ונשנה ג"כ בקהלת רבה פ' ד' בפסוק ושבתני אני ואראה אלא ששם הוא קטוע קצת והאח"ך העיד על הספרי דברים פ"י שיא דאיתא שם דסמורים מתודין בהבאת בכורים וא"כ הסמוזין מותרין אף בכניסה לעזרה אבל המהרי"ט"ך כתב דכאן רק בלעתיד לבוא מדבר וע' קידושין ע"ב ע"כ וצ"ע ודבר דהמשך הנה כבר סידס הגי'א כל פוסקא זאת מן כשם שאין אדם חולק שכר חבירו בעולם הזה ובעולם הבא אין להם כלום. ואין להם מנחם (ג) שאם נגנבה לו לאדם גנבה או שמת לו מת באין בניו ואחיו ומנחמין אותו יכול אף לעולם הבא כן ת"ל גם בן ואח אין לו (שם שם ז' גר). וכן מי שעובר עברה והוליד ממזר אומרים לו ריקה חבלת בעצמך חבלת בי (טז) שאותו ממזר היה רוצה ללמוד תורה עם אותן התלמידים שהיו יושבין ושונין בירושלים והיה הממזר הולך עמוזן עד שהגיעו לאשדוד עומד שם ואומר אוי לי אלו לא הייתי ממזר כבר הייתי יושב ושונה בין התלמידים שלמדתי עד עכשיו ולפי שאני ממזר איני יושב ושונה בין התלמידים לפי שאין ממזר נכנס לירושלים כל עיקר שנאמר וישב ממזר באשדוד והברתי גאון פלשתים (זכריה ט"ו ז) (נו):

787

השנה הראשית שור של ישראל וכו' איש בטענה כזאת אינה מספקת שכרי הם תופסים גוף כחזיק ונפרעין ממנו עכ"ל:

ע"ן צמיח שכי ואפשר שזמן בגמי לא היו בערכים נפרעים כלל ואף בזמן כזו אפשר שאין כל בערכים נפרעין מנוף כחזיק ואף בארץ שאינה לגבות כדון כך, וע"ן במגדל עוז שכי דדברי הרמב"ם הם מכורחשלאמי דאמר ר' יוחנן על מהני כדוניכס, עוד מצינו במ"ע מ"ב דאמר בגמי צביק דף קי"ג דישאל ועכ"ם שצלו לדון אם אהב יכול לזכותו דדיני עכ"ם זכור ואמר לו כך דינכס, אכן בקושיית הראשית דבה חופסין גוף כחזיק שחי כמיני דאפשר דזמן בגמי לא היו נפרעין כלל, ואף עכ"ם בארץ שדינכס לגבות כדון כן, וכן כתב במ"ע ודדברים תמוכים מאוד, דכ"ן שכי בטעמא משום שדין להם כדוניכס, איך למכר לא יתחבב כדון אם דרכם לגבות, וכ"כ במ"ע שכוונת הרמב"ם ליתן טעם בצביל שדין להם כדוניכס משמע דטור דמטיק כדון כיו חייבין על חקי עכ"ם, וכי"נו משום דעכו לאו דוקא, ואף הלגבי הקדש דרשינן רעבו דוקא, כתב ע"ז תלמוד כרי"פ ז"ל צמיח דכ"מ לענין הקדש אבל עכ"ם כיון דכדיוט הוא איתיה בכלל רעבו, וכיון דמיכ כן דעת הרמב"ם דמטיק ד"מ"א כ"י חייב ורק בצביל דלנו דנין להם כדוניכס איך אם נשתכח כדון אללם למכר יכ"י פטור:

דינא דמלכותא, ונראה דמה שכתב רש"י דעל כדוניס נלסו בני נח הוא חד טעמא פס דינא דמלכותא דינא וכי"נו דכ"ן דבני נח נלסו על כדוניס וממניה יכול כמגן לעשות תקנות משולות לחיקון כמדינכס כמו לחייב יתשבי כמדינכס במ"ע לחיקון כמדינכס, ומכ דאמרין בגיטין דמכני דינא דמלכותא לענין קנינים זכו משום דדיני קנינים תלויים במנהג ולא דוקא קנינים שמלינו בתורכ קניס אלל כל קנין שנכ"ג בו ישראל קניס וכדאמרין כאי סיטומתא קניא, וכתב כן לכדיה כמכרי"ט צדדו"ו לקדושין על כרי"ף צדף ג' דהא דאמרין למטוטי תלישין ח"ל, וכ"ן שכן כה אין עליך לומר דסודרה משום דכ"ו עמון ע"מ להחזיר הוא אלל שכסודר קנין לעמנו שמסירנו לדכר הוא הקונב וגמר דבר כדאמרין כאי סיטומתא באתרא דרגילי מקנא כ"י קניא וכו' כ"י סודרה נמי כך היו רגילין להקנות בו כדכתבין חלח לפנים דישאל וכו' לקיים כל דבר וכו' עכ"ל, וליחא נמי צידושלמי דקדושין פ"א הלכ"כ כ"י צראשוכה כ"ו קניס בשליש מנעל כד"א הוא דכתיב חלח לפנים דישאל וכו' חזרו לכו"ת קניס בקל"כ וכו' חזרו לקנות צכסף ובשטר ובחזקב וכו' אלמא דעוקר קנינים הוא בקנין שנכ"ג ישראל איך לא בזה הסורכ להפקיע קנינים שקוצע כמגן דל"א גרע מקנינים שנכ"ג ישראל, ולכן שפיר מה דמכני דינא דמלכותא דינא לענין קנינים,

ובזה נראה לנאר שיטת הרמב"ם דפסק כ"י מכלי מלוה הלכ"כ אי דפסק דשטרי מנהכ שמשום צמרכאות פסולים, והכ"כ בגמי בגיטין דף י' ע"ב על כה דתקן כל השטרות כשולים צמרכאות של כוחים אטפ"י שחותמיהן עכ"ם כשרים פריך צלמא מוכר מדיכ"ב זחי קמייכו הוא דקנב ושטר"א ראי צלמא הוא אלל מנהכ במאי קני ל"י ככ"י שטר"א כ"י שטר"א חספ"א צלמא חמר צמאל דינא דמלכותא דינא איצטית אינח חוק מכניסו נשים, וכתב שם במ"ע ח"ל והכ"כ דעת רוב הגאונים ז"ל ורבינו לפסוק כלשון באתרון שאמרו חני חוק מכניסו נשים שרוב לומר שכל שטר שהוא כגט שבהסטר הוא שטר הקנאה ושהצדד אינו מועיל כלל ויש לפרש לפי דעתם ז"ל דאפי"ן דקיי"ל דינא דמלכותא דינא כמבואר פ"כ מכלי גזלה ואבדה כ"י מילי צמכ שהוא חושל"ת למגן צמיני כמסין שלו ומכ שהוא מחוקף אבל צדכרים שדין אדם להצדו אין דינו צמכ דין וכ"י קאמר ואיצטית אינח לא אמרין כ"י כה דינא דמלכותא דינא ותני חוק מכניסו נשים ואין ראי גמורכ היפך מכ, עכ"ל והכ"כ דברי כמי"ע הם תמוכים דלא זכר כלל דכרמב"ם צ"ל מכלי זכ"י ומתנכ פסק לכדיה על דין דנכ"י עכ"ם כ"י כן כהפקר ח"ל ככלי כ"י צמכ דברים אמורים צמקום שאין משפט יודע למגן, אלל אם דין איתו כמגן ומשפטו שלא חכב צקרקע אלל מי שכותב צשטר או הנותן דמים וכו"ל צדכרים אלו עושין כפי משפט כמגן שכל דיני כמגן צממון על פ"כ דין עכ"ל, ומוכח לכדיה דלא רק צדוני מסים אמרין דינא דמלכותא דינא ולפ"ל על הלח"מ שכתב ג"כ דברי כמי"ע ולא כהמורר מדברי כרמב"ם אלו:

ולפי מה שכתבתי נראה דלענין שטר מתנכ צממת לא שייך דינא דמלכותא דינא דכה זכר ודאי דלא שייך דין שטר דאמנר שיעול לקנין אם אין עדי כשטר נאמנים ואיך מכ שגזר כמגן שיעול שטר זכ הוא משום דכ"ה חרש"ב גם עכ"ם לנאמנים חכו כיופך דיני כתורכ דעכ"ם אינם נאמנים, ומכ שכתב הרמב"ם צ"ל מכלי זכ"י ומתנכ שכתבו שכל דיני כמגן צממון על פ"כ דין לא צ"א לומר צדכרים שכם כיופך דיני כתורכ אלל צדכרים שאינם כיופך דיני כתורכ דין עפ"י דיני כמגן ולכן גבי קנינים כיון דאשכחן דעיקר דיני קנינים הוא בצביל מנהכ שכתב לקמת לכן י"ת להמגן דין לעשות קנין זכ לקנין, וקנין זכ שלא יכ"י קונב משום דכ"ו חיקון כמדינכ בלח"כ ארפן לקמ"א כקנינים שלא יכ"י חתרים מנהכ שמוכרים זכ לכה, אלל מכ שיגזור כמגן דין שהוא לכיופך מדיני כתורכ כ"י"נו שמלינו עמון עפ"י ע"י לא עדים פסולים ודאי לא מכ"י ונמי שכותבו למעלה מכ"י קיי"ד ופסק כן כרמב"ם

והנראה צביאור דברי הרמב"ם עפ"י מה דנבאר מקודם עיקר דינא דישאל ועכ"ם שצ"חין לדון אם אהב יכול לזכותו כדוניכס זכ"ו דטעמא צ"י דצלמא אי כ"י כציר"ל לן גזל עכ"ם מותר ואסור רק משני חכ"ם איך שפיר דכשאו"מ לו כך דינכס וכך דיננו לוכ"ה חכ"ם. אלל לדעת הרמב"ם דפסק דגזל עכ"ם אסור איך אמאי צלמא חכ"ה איתו עפ"י דיני עכ"ם כיון דצדוני ישראל אין כדון כן, וכנראה כ"כ עפ"י ד"י רש"י בגיטין דף ט"י ע"ב צמכ דתקן כל השטרות כשולים צמרכאות של עכ"ם אטפ"י שחותמיהן עכ"ם כשרים חוק מכניסו נשים ושהחזיר עבדים, וכי רש"י חוק מכניסו נשים דלאו צ"י כריתות ניכ"ו הוא"ל ולא שייכי צתורה גיטין וקדושין אלל על כדנין נלסו בני נח וכן שחזר"י עבדים דכלל פסולי דאורייתא שור שיחזר לגט אשכ דגמרינן לה לה משלכ, ודברי רש"י אינם מובנים צמכ דכתב אלל על כדוניס נלסו בני נח, דכה לקמן בגמי אמרין שני טעמים על כה דשטרות כשולים צמרכאות של עכ"ם, צשטרי מוכר כיון דחזי הוא דקנב ושטר"א ראי צלמא אמרין דאי לאו דיכ"ב זחי קמייכו לא כ"ו מרעי נפשי ופ"י זכ בטעם גבי שטרי מתנכ דעיקר כקנין הוא צשטר צלמא לא מכני ואמרין חוק מכניסו נשים, ושמואל משני דינא דמלכותא דינא ומש"כ אפי"ן שטר מתנכ מכני עכ"ם כך טעמא דכתב רש"י לא כחכ"ר צמ"י וגם לא מכני דכה איך לומר דצלמא מכני מדינא שטר שחותמיהן עכ"ם דלא דמו לגט שאינם צתורה גיטין וקדושין אלל על כדוניס נלסו דאיך לריך לכו"ת מכני גם צמנתכ ובלאו טעמא דדינא דמלכותא דינא ולי"כ הוא דלא כסוגיית בגמי, ונראה דכ"כ מלינו דין דינא דמלכותא דינא רק גבי מכ"ם דאמרין דמוכ"ם ישראל שקנב כמכ"ם אסור לגזול ממנו ולהפקיע כמכ"ם וכן אמרין דינא דמלכותא גבי קנינים דמה שאמר כמגן דקנין זכ יועיל מועיל הוא מטעם דינא דמלכותא דינא, עוד מלינו דין זכ לענין אבדה לאחר יאוש צממת צמ"י ח"י דין דינא דמלכותא דינא, ואם נימא דצלמא ג"ל"ו דוקא איך ח"י צטלו כל דיני כתורכ ולא חכ"ה כזאת דישאל, וכבר באריך כ"כ כשי"ך כ"י ע"י סע"ף י"ד לנאר דצמכ שהוא נגד דיני כתורכ לא אמרין דינא דמלכותא דינא, ולכדיה אמרין צביק דף קי"ד דאפי"ן צידע שחייב ישראל לנכרי מ"ע כ"י אסור לכפיד אפי"ן צדידוח"א אי לאו משום דאינכו נמי אין מחייבין אלל שצופ"ה, ואיך לריך לנאר למכ דוקא כהכ"י מכני

אבן האזר - א ב (נזיקין) מלצר, איסור זלמן בן ברוך פרץ עמוד מס 98 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה 1987
אלה לרש"י אהרן ר"מ הל"ה ג' תמוז ה'תש"ס

דחנה כמכיר כהן ומלשון כרמנים משמע דנטי עדה ועדים
 שכתב נספח עליו דדיני ישראל ולא אדע דיוקו דגם דנטי
 איתא בן ותיב כתב רש"י דל"ל עדה ועדים, ונלמא דנטי
 שלנו איתא ברמנים דדיני ישראל, ולדעתו פשוט לכיוון דעת
 ברמנים כיון ולא כתב מפורש דנטי עדה ועדים ודאי סמך על
 מה שכתב בסוף הפרק דבן נה נכרג בעד אחד דדין אחד בלא
 התראה וע"פ קרוי:

אבן נראה לי דאילו מוכרח דדין זה אם צבור של עכרים שנגח
 שור של ישראל לר"ך עדים כשרים תלוי דין עדה ועדים
 בנערה המאורסה דלפי אם בנערה המאורסה נטי עדה ועדים,
 כיוון משום דדין מיתב צישראל אם ליכא עדה ועדים והתראה
 אין כהן חייב מיתב כלל ולא רק שחבר ציבור אלא דלכתיב גזרה
 לא צר חיובת כלל וכדליתא במכות דף כ', אבל בחיוב גניחה
 דמועד דלפי אם נגח בלא עדים שאין צ"ד מחייבין אותו כיוון רק
 בשביל שחבר ציבור אבל קמי שמיא גליה דכוח חיוב לשלם, וא"כ
 שפיר נוכל לומר דלנו מלפנין מה שצדיני בני נה כוח משלם ע"פ
 עד אחד עכרים, וכן לצד דיני בני נה גם מה שצדיני מרכאות
 גלמנים עדים נכרים, ולפי"ן אין אנו מוכרחים לומר דברמנים
 סובר דנטי עדה ועדים בנערה המאורסה, אלא דנפשינו משמע
 דברמנים סובר בן כמו שכתבתי: ודעתה כסוד גשם כריי
 לכאורה ע"כ דלא כדעת רש"י, דאין לומר דלפי נדעת רש"י
 כיוון דוקא בנערה המאורסה דגילת לן קרא דלית אית דנערה
 המאורסה דישאל כיו עריות גם לבני נה וממילא נכרג בעד א'
 ולא נטי עדה ועדים, דכח איתו דל"כ לא כיה דיו בסקילה, וע"כ
 דבדינה דישאל דיימין ותיב א"ל עדה ועדים כדון בני נה
 אב"ד נראה דאין אנו מוכרחין לומר דכסוד גשם ר"י כוח דלא
 כפירש"י דכח דהוק קלה לומר כיון שצחור"ם בסוכודין לא
 חלקו על רש"י בזה, אלא דבנחת אפי' אם יניח דנערה המאורסה
 לא נטי עדה ועדים דמכ שמידיה כחורכ על צן נה דיוני ישראל
 לענין עריות ישראל ועונש מקילה שצדיני ישראל לא צא לשנות מה
 דכיו דדינו לידון בעד א' ודיין א', אך כל זה כוח צבן נה מה
 דסיך דדינו לחוד, אבל צבור של עכרים שנגח שור של ישראל ית
 כהן שאלכ אחיה אם כדון לפי דיוני עכרים או לפי דיוני ישראל...
 דלפנין כיון דהישראל כוח כתובע אין לו זכות לתבע אלא אם
 עפי' דיוני ישראל תצטרע שבעכרים חייב לו אבל אם לפי דיוני ישראל
 לא תצטרע בחיוב דמכ שעדי עכרים אומרים כוח לבני ישראל
 כמו דליכא עדים כלל ולכן הישראל אין לו זמכ לתבע ממון, אכן
 נפשינו זכו דינא דלמך צגמי דישאל ועכרים שצאו לדין אם אחכ
 יכול לזכותו דיוני נכרים זכוכ, אלמא דישאל יכול לתבע לכבדני
 מה שפעי' דיוני נכרים כוח חייב, אבל בנחת מראה דברמנים
 וכסוד מחולקים צבך דינא, דכסוד השמים לגמרי כח דישאל
 ועכרים שצאו לדין ודעמו נראה משום דבגמי פריך על מה דלמך
 ר"י אין צאין עליו בעקשין משני ח"כ טעמא דליכא ח"כ וכו'
 וכה גז עכרים אסור ונפני כהן בגזלו כהן בעסקתה כולאסו,
 ולפי"ן ר' יתמטאל נמי מיירי בעסקתה כולאסו לפסוד את ישראל,
 אבל לא לתיב את בעכרים ולשון לזכותו כוח לפסודו שלם יתחייב,
 ונלמא עין מפורש צבור אדוע לביין שכתב בדברי ר' יתמטאל ולא
 לאו צאין עליו בעקשין בפלילות עד שפוטרין את ישראל, ונלמא
 דאין כהן צבדיחה כלל דין דישאל ועכרים שצאום לדין שמתחייבין
 את בעכרים בן ע"פ דין ישראל בן ע"פ דין עכרים אלא דרק
 שפוטרין הישראל משום הקטנה כולאסו ולא משום דעיקר הדין
 כוח בן דכ"ר ר' יתמטאל סובר דצאין עליו גם בעקשין, ור'
 מקינא חולק משני ח"כ, וכן מיושב מה שלם כיהא כסוד כח דר'
 יתמטאל כיון שפסק דבעסקתה כולאסו מותר כיכי וליכא ח"כ.
 אבל ברמנים צ"ה גלמים ע"י כלכר ר"י כתב כי ישראל ועכרים
 אם ית זכות לישראל בדיניהם דין לו בדיניהם ודאעריה לו כך
 דינכס, ולא ית זכות לישראל בדיניהם דין לו דין פורח ודאעריה
 לו כך דיננו, ומלשון ברמנים שוכח לכדיה דאין ר"י בן לכת

את ישראל בין לחייב את בעכרים ויש לומר דברמנים לשיטתו
 שלא פסק כל בעסקתה כולאסו מותר ועיין בהשנוה סוד בעשולש
 שבארך בזה ולפי"ן מיושב שפיר שיטת ר"י שכתב כסוד דשור של
 עכרים שנגח של ישראל לר"ך דוקא עדים כשרים משום דלעכרים
 כדן עם ישראל אין מחייבין אלא דדין ישראל—אלא דבנחת מלנו
 דעת ברמנים כוח דלא כדעת כריי בתרתי דלכך מה דברמנים
 פסק לכה דלם אחכ יכול לזכותו דיע לחייב לעכרים כדן עם
 ישראל בין דדיני ישראל בין דדיני עכרים, מלכד זה מוכח דשיטת
 ברמנים דעיקר דין שבין ישראל לעכרים אפי' אם לא כיונו
 סוכרים דצאין על בעכרים משני לדין כי פיקר דינא לא דדיני
 ישראל אלא דדיני עכרים שכן כתב לכדיה שכלכ שכתבנו ויראה
 לי שאין עושין בן צג תושב אלא לעולם דין לו כדיוניהם ודעת
 כריי ג"כ דעיקר דינא שבין ישראל כוח דדיני ישראל:

ובבבא שכתבנו דבירושלמי אמר על מתני דשור של ישראל וכו'
 ר' אבכו גשם ר' יוחנן אמר כדיוניהם, ומוכח מנאן לכאורה
 דקיייל דלם אחכ יכול לזכותו דדיני נכרים זכוכ, ככ ברמנים
 מפרש דכוכ על מה דשל ישראל שנגח של עכרים שפוד, וכגריה
 מוולאזין ז"ל צ"ה סוד בעשולש ס"י ר"י כתב דפשוט דברי
 בירושלמי כוח דעל מה דשל עכרים חייב בשל ישראל אמר כדיוניהם,
 ונצטרע כדברים ונצ"ה צ"ה את כל דברי בירושלמי ויבאר כיטב
 בלככ ז', וכנה כ"י איתא בהם על מתני דשור של ישראל וכו',
 רב אמר ראה ויתר גוים כחיר ממנום של עכרים, מקרי אמר
 כדע"ה מוכר פלגן והפוע ענים כנגד עכרים ר' יוסי בן חנינה אמר
 כדיוני מנכסיכס, ר' אבכו גשם ר' יוחנן אמר כדיוניהם, א"כ
 אילא לא על כדא איתאמרה אלא ככדא דמ"ר חייב שור של
 עכרים שנגח שור של עכרים אחר חצירו אפי' שקבל עליו לדין
 דדיני ישראל בין חס בין מועד משלם חק שלם על כדא איתאמרה

ר' אבכו גשם ר' יוחנן כדיוניהם, והכח צחור"ם דף ר"ח דדיני עמד
 וכחיר ממנום כתב משמע דוקא צננין זה שנגח שור שלנו שור
 שלכס ולמ"ד גזל גוי אסור ניחא אבל למ"ד גזל גוי מותר קשה,
 וכנה המכרש"ל שור שלכס שור שלנו וכנה בשדותיו וצ"ה
 צטעמו דודאי רעכו דוקא כמו בעקד"ה, עוד כוכיה ביה"ש
 דלפסוד ישראל לא לר"ך קרא דבעסקתה כולאסו מותר ואין לומר
 לר"ך קרא צחם דלמרינן יוחלט כסוד חזא דדוחק לאוקמי
 סוגיא דוקא כ"ר מקינא ועוד דלא ככתב להחמיר צחם יוסר
 מצמועד, וכה דכפיקר ממנום כוח נחייב של עכרים שנגח של
 ישראל, וכן כתב צנמוק"י וכן כוח צבדיני יכותנן צ"ה, אבל צחור"ם
 רבינו פרץ בעתיק דברי החור"ם כמו צחור"ם שלנו וכתב לכדיה צחם
 דלמך עמד וכחיר ממנום דכיונו דלעולם רעכו לאו דוקא וישאל
 צל נכרי שפוד משום דכחיר ממנום, וכה דצחם משלם ר"י כוח
 ג"כ משום דכחיר ממנום או דלא צא להקל צחם אלא צישראל.
 וכה דלגבי הקדש רעכו דוקא כתב תלמיד כריי צ"ה דעכרים
 יוסר השיב רעכו בעקד"ה, וידוע שרבינו פרץ כוח מנעתיקי החור"ם
 ויש לסמוך על גירסתו וכה ביה"ש שכתב בפשוט דודאי רעכו
 דוקא כתב ע"י וכן ברמנים כתב טעמא דעכרים משלם בין חס
 בין מועד משום קנסא ודבריו תשובים דלם ברמנים סובר רעכו
 דוקא ומעיקר דינא פסוד ישראל בעכרים א"כ למכ כולך לומר
 כטעם משום שדין כדיוניהם, והליתו מדברי ברמנים יוכל לכוין
 רק דברמנים מפרש כח דכפיקר ממנום דכוח לחייב עכרים בשל
 ישראל, אבל בנחת כתב זה רק ככה דלם משלם חק שלם:
 ע"כ"פ נראה דים מחלוקת צחם דכפיקר ממנום דלרבינו יכותנן
 ובנמוק"י כוח רק על כח דעכרים חייב, וכה דישאל
 פסוד כוח משום דרעכו דוקא, ולרבינו פרץ ומשמע דין כוח דלם
 כחור"ם דכוח על מה דישאל פסוד ונלמך גם על מה דעכרים חייב
 צחם ר"י אבל רעכו לאו דוקא, וכן מוכח דעת ברמנים דרעכו
 לאו דוקא, איתרע דיע לפיין א"ך אפ"ר לומר דרעכו לאו דוקא
 וכמו ש"כ תלמיד כריי דעכרים מקרי רעכו, דצ"ה דף ע"י ע"כ
 למרינן ככרס רעך ולא צטרע כריי, א"ך דברמנים לא כיהא זה

לפ"ד

ואכן סופרים כתובים ולא שיקנסו ביד אם כעורים לא לרדף להם
 דהפקיד ממונם, ולכן לא מסתבר לתוס' לירדף זה לגרף כל דהפקיד
 ממונם להא דקנסוס בשביל שאינם שומרים חקיהם, ומסתבר לכו
 לפרש דכל דהפקיד ממונם הוא רק מעט על מה דשור של ישראל
 שנגנח של גברי פסוד וכיוצו דהא דהפקיד ממונם מכני לפסוד
 דכיון דאינו אלא פשיעה במומו לא חייבו לישראל בשל פכרים.
 ולפי גירסת רבינו פרץ מיושב יותר מה דכתבו בתוס' דלמדי גזל
 פכרים מותר קשה. ולגירסת מהרש"ל דכוא על מה דחייב פכרים
 בשל ישראל לקיים דאמו בשביל דגזל פכרים מותר ישקו חכמים
 שלא כדן בתורה דכיון דסגר רעבו דוקא ומניחה פכרים בשל
 ישראל פסור, איכ מה מכני כל דגזל פכרים מותר לחייב את
 העכורים, אבל לגירסת רבינו פרץ דקאי על מה דישראל פסור בשל
 פכרים חבו בשביל דרעבו לאו דוקא חב הוא רק אי גזל פכרים
 אסור, אבל אי גזל פכרים מותר ומעמיין פכרים לגמרי ערעך
 איכ בודאי רעבו דוקא:

אבן עליו עוד ליתב קושיית בסיים דאפי אי רעבו לאו דוקא
 נמכ לרדף טעמא לפסור ישראל בשל פכרים כל הפקעת
 כלואתו מותר, וביותר קשה לרדפי בתוס' שכתבו דלמדי גזל
 פכרים אסור ניתח דכל הפקעת כלואתו לכריע מותר,
 אך בלאת מיושב שפיר דדן חייב לסוד ודין הפקעת כלואתו לסוד
 דבמה דהותרה הפקעת כלואתו לא אמריין דליכא דין חייב על
 ישראל לעכרים אלא דית לו רשות שלא לשלם מעוט דהפקעת
 כלואתו מותר, ואפי אחר שהפקיע וסרצ לשלם גיב לא נפקע
 בחיוב, ודעי זה מבואר להדיא בדברי הראש"ם פהגחל ומאכיל סי
 יד במה דליתא שם דישראל שמעיד לפכרים על ישראל בערכאות
 משמתין לי, וכימי חד אבל תרי לא, וכחצ פיי הראש"ם ואפי
 דערי נמי מלי ישראל למיכפר לי משום הפקעת כלואתו, מימי כיון
 דאין מעמידין לו משלו כלום יכולים להעיד לו, ושוכה להדיא דדן
 הפקעת כלואתו אינו דנתבטל בחיוב, וימי מעטס זה דאם יתפוס
 העכרים ממות מחומלים משל ישראל מכני חסיסותו, ובחצן אפשר
 דלא מכני חסיסותו כיון דלרדף גביית ביד, ועוד ימי דלכשתגיד
 העכרים חייב לישראל לשלם ודליתא צביע דף ע"ב, ולפריז
 אפי אחר שיכפור לו לישראל והפקיע הכלואה מימי החוב לא
 נתבטל ולרדף לשלם לו לכשתגיד, ואיכ שפיר מיושב קושיית בסיים
 דמכ שכתורה הפקעת כלואתו לא שייך כלל לסיקר כדן אם
 ישראל חייב בחיובי חקין וריע כרל, ועימ כתבו בתוס' שפיר
 דלמדי גזל פכרים מותר קשה וכוה טעמא שכתבו דאם גזל פכרים
 מותר ודרשיין רעך ולא פכרים וגם ליכא רבויא לאסור איכ
 בודאי רעבו דוקא ועכרים מתמעט מחיובי חקין וכרל, אסיכ
 שמעתי שאלדמיר גאון ישראל מרן רחיים ז"ל ישב בן קושיית בסיים:
 עכשיו תשוב לנצר דעה כסוד שכתבו דאינו סובר דישראל
 ועכרים שגאים לדון אם אתה יכול לזכות את ישראל

אנא צריכ במקומו] ובמלכותו דף ר"ז מיה איתא דגזל ישראל
 בעכרים מותר, ושיערי דכתבי לא חפשוך את רעך ולא פכרים
 ואף דקיייל גזל פכרים אסור כל אמריין צביע דף ק"ג דילפיין
 זה מואכלת את כל בעמים בזמן שהם מפורים בידך או מושב
 עם קוואו. ומדליתמריין קרה מוכה פכרים לא כיו בכלל רעך,
 וצ"ל מ"י רחל במכ פכרים לא מורידין ולא מעלין כתב
 ברמב"ם שגאמר לא תעמוד על דם רעך ואין זה רעך, ומכל כני
 מוכה דליא לומר פכרים כיו בכלל רעבו, ולשוין כגמי נמי מוכה
 דאמר אי רעבו דוקא או לאו דוקא. ולכן נראה דעמיך תלמוד
 כריס דאפשר פכרים דכדיוס הוא איתא בכלל רעבו כוונתו רק
 דלפיין זה יומא רעבו לאו דוקא, אכן בטעמא דמילתא לרדף בילאר:
 ונראה לפימ שכתב ברמב"ם בפירושו פכית פי ויתלה כיוצו
 כתיב פימ מ"י מלכים כלי יד דעל כדיוס שלטונו בני
 נה כיינו צדווי גניבכ וואנאה ועושק ושכר שכר ודיוי כשומרים
 ואונם ומפתח ואבות נזקיין ודיוי מלוכ ולוכ ודיוי מקס ועמכר
 וכיולה זכנ צענין כדיוין שגטווי ישראל, ואף דחו שלא דעת
 ברמב"ם שמשפש דעל כדיוין כיינו למנות דיונין, מימ מדברי
 ברמב"ם נלמוד דמסתבר לו דבני נה חייבין צדווי אבות חוקין,
 וטבל לומר דלעת ברמב"ם כל פניו מעון נכלל דדן גזל דכל
 ודאי חייב במכ שחוקי בטלמו וממילא אפשר דכ"י נמי במכ
 שצרו חוק, וכנה אף דגזול גושא מתמעט ישראל בעכרים ערעך
 כמו שכתבו ורק דליתרבי מואכלת או מושב. ואיכ נזקיין נמי
 אף אם יומא דבני נה מלוין מימ ישראל בעכרים נמעט מרעבו,
 מימ טבל לומר דכיון דמואכלת או מושב אחרבי לגמרי דאסור
 לגזול וחייב להחזיר כמו שכתב ברמב"ם, ולכן אף דמתמעט מלאו
 דלא הגזול כדמוכה בדברי ברמב"ם ועיין צביע וצמות כמשולש
 שבארין בזכ מכיס לא שייך זה אלא בגזל דאפקיע מלאו ואוקמיכ
 אעכ דאף דליכא מלקות מימ שייך להוליח מליסור לאו אבל
 גבי חקי שר דכוא דיתא דחוב תשלומין מסתבר לגמי דלא צו
 רעבו למטט פכרים כיון דגזל פכרים אסור ולא דמי לאכזיב דכשת
 אכזכ פשוט שאין חייב להשיב לו מקיף דאכזכ גופו דלא מעלין,
 וכיון דאינו חייב להשיב ממילא אכזכו מותרת כמו צדוסי של ים
 ואפי לדעת ברמב"ם דסובר דחוטו של ים מטעם יתא מימ ית
 לומר דאכזכ כיון דעכ"פ יתא מרשותו מיושב יותר מה שכתורה
 אכזכ פכרים, אבל דיוי חקין מסתבר לגמי דכיון דאחרבי גזל
 פכרים איכ כל חיובי מעון, ולכן מיכ מה דאמר בגמי אי רעבו
 דוקא פכרים כי נגה דישראל נמי ליסור כיינו דיומא דבעכרים
 ליכא כלל דיוי חקין מעוט דאבות חוקין אינם בכלל גזל, וגם
 פכרים בעכרים פסור מדיוי חקין, ולכן דלי פכרים לישראל פסור,
 וכן ישראל בעכרים פסור מעוט דלפריז שפיר אמריין רעבו דוקא
 דלא דמי לגזל דאחרבי מואכלת וכרל:

ומה שדחקס לתוס' לפי זה ולא יתח להו לפרש כעשורו דבלאת
 רעבו דוקא ותכ דהפקיד ממונם כוא לחייב לעכרים כי
 נגה דישראל כמו שפירשו רבינו יכונתן והגמוקיי, נראה דכוא
 מעוט דבלאת אינו מיושב לפיי טעמא דמילתא דאמו בשביל
 שהפקיד ממונם ית מקום לומר דחייב בעכרים במכ שאינו חייב
 כיון דלא רמיח בקרא חייב על פכרים כשנגה שר של ישראל,
 ובשביל זה בלאת פירש רבינו יכונתן לשיחתו דרעבו דוקא וכן
 כוא ברמב"ם לשיחתו דהפקיד ממונם לחייבם במכ ריש שקנסו
 את העכרים בשביל שאינם שומרים את בהמסם והעכרים
 מיושב דלמכ לרדף להם טעמא דהפקיד ממונם כוא בללא כוא טעמא
 ית רשות לביד לקנסם בשביל שאינם שומרים את בהמסם והעכרים
 מעמיבים לקיים דמי ישראל דדן שבין ישראל לפכרים, אכן בדעת
 ברמב"ם מיושב זה דכוא סובר להדיא דנגר תתבן און דדן אינו
 דדן ישראל אלא כדיומא וממילא לא כיו רשות לביד לקנסם בלא
 פטרל דהפקיד ממונם ושוכה דסובר דשיקר דיומא שבין ישראל
 לעכרים כוא צדווי פכרים, אבל כמי ככתבו בדעת כריי דיסוד
 לסיקר דדן שבין ישראל לעכרים ששיקר דיומא כוא צדווי ישראל,

פדוף טפי מר אילת, אבל כיון דבתלמודא דידן אמר ר' אבהו גופא מראב ויתר גויה מוכח דתלמודין סבר כר' אילת. ולא אמר ר' יוחנן כלל עיי' כדנייבס, וכיינו דר' ישמעאל גופי לא אמר אלא כשקטנה כלוחתו, ולכן שפיר דלא פסק כטור דינא דר' ישמעאל, ושפיר מיושב מכ דסובר כר'י דלריך עדים כשרים בשור של עכרים שנגנח של ישראל משום דלא דיינין לעכרים כדנייבס צבא לדון עם ישראל וכריל :

אבל כרמזים שיטה חסרה יש לו דרב וחזקי ורייזיה דירושלמי לא פליגי על ר' יוחנן ואינוכו קיימי אסיפא דשל עכרים שנגנח של ישראל בין הם בין מועד משלמים חק שלם, וחוה שכתב משום שקנכו אותם צביל שאינם שומרים חקיהם וכמש"כ רבינו יכונתן צשי"מ דמשום זכ שפקיר ממונס קנסו אותם, וכמו שכתבתי למעלה דסובר כרמזים דבלא זכ שפקיר ממונס לא כר אפשר לקנוס אותם דעיקר דין שבין ישראל לעכרים הוא כדנייבס וצוכ מבואר דברי כרמזים שכתב דבגר תושב דנין כדנייבס ולא דייני ישראל, ולריך ציבור מנין לברמזים כמקור להלק בין עכרים לגר תושב ואף שכתב יראה לי מ"מ טעמא צטו, אבל לפימשי"כ מיושב דכיון דבטעמא שפקיר ממונס לחוד עיי"כ לא סגי דלשו צביל שפקיר ממונס נחייבם צמה שאינם חייבים וכמש"כ נמעלה ועיי"כ לריך לדרך טעמא דקנס צביל שאינם שומרים חקיהם, ואיי"כ קשה למכ לנו טעמא דפקיר ממונס הוא גם לישראל וכולין חייל לקנוס ועיי"כ דמטיקא כדיון דין שבין ישראל לעכרים הוא כדנייבס ואין רשות לגי"ד של ישראל לחדש עליבם קנסות, ומכ שיקולין צי"ד לקנסם הוא משום ראה ויתר גויים שפקיר ממונס, ולכן מסבצר לברמזים דבגר תושב ליכא טעמא שפקיר ממונס כיון שגמיה לחיותו, ור' יוחנן דאמר כדנייבס קאי ארישא דשור של ישראל שנגנח של עכרים פטור דמטיקא דין לריך להיות חייב דרעכו לאו דוקא ומשום דקיי"ל כר' ישמעאל דאם אהב יכול לזכותו דייני נכרים זככו ואדרבא עיקר דינא הוא כדנייבס, דלא כשיטת כהוס' וכמש"כ, ואף דפשטות דברי בירושלמי משמע דכולכו קיימי אחד גוונא ניחא לברמזים לפרש כן שלא יכ"י סתירה בדברי ר' יוחנן ור' אבהו מצבלי וירושלמי, ומבואר שפיר מה דפסק כרמזים כה דר' ישמעאל דאם אהב יכול לזכותו דכוח כר' יוחנן דאמר כדנייבס ואינוך אמוראי לא פליגי עיי' ואדרבא מוכח גם מדבריבם דעיקר דינא הוא כדנייבס, ויש לומר עוד דר' אילת דאמר לא על כדא איתאמרת אינו חולק בעיקר דינא אלא דסבר רעכו דוקא ולא לריך טעם על מה דשור של ישראל שנגנח של עכרים פטור : **עכשיו** נצוא לבאר מה דאמר ר' אילת לא על כדא איתאמרת אלא על כדא דתני ר' חייא שור של עכרים שנגנח שור של עכרים אעיי"כ שקבל עליו לדון דייני ישראל אחד הם ואחד מועד משלם חק שלם, והכח בגאון מוכריה מוחלאלוזין זיל צם חוט כמשולש סי י"ז מה שכשיב להגאון צעל קדושת יו"ט כתב חיל ובמאי דמשמע מדברי כתי"ר דלמסקנא נמי פטורה דחקי שור נפיק מרעכו וקרא דראה ויתר וכר' קאי אסיפא לחייב חק שלם בשור של כותי שנגנח, ופ"כ כיון וכ"כ כר"ן [כונתו להגמוקי"ן] וכיי"כ הי"ש"ש וכ"י משמע לכדיח בירושלמי דמפרש שם טעמא דמתניתין רב אמר ראה ויתר גר' חזקי אמר כופיע גר' ר"א צשם רשבי [בגירסתנו ר' יוחנן] אמר כדנייבס, וכיינו אסיפא דדנייבס בין הם בין מועד משלם חק שלם וכדתינא צתוספתא ריש פ"ד שאין הם ומועד צחקי כותי, ומיייתי לכ לבתר כ"י גם בירושלמי ודלא ככרמזים דמפרש דקאי כדנייבס ארישא דמחני עכ"ל, והכח משפוט דבריו משמע דמפרש גי"כ ככרמזים כדנייבס הוא דייני ערכאות שלכם, וכובר כשיטת שאר כראשונים דרעכו דוקא ומטיקא דינא בין של ישראל שנגנח של עכרים ובין עכרים של ישראל פטור, ומכ דחייב של עכרים שנגנח של ישראל הוא או משום ראה ויתר גויה או משום כדנייבס וכיינו דייני ערכאות שלכם וסובר שכם מחייביין לשלם, וקשה טובא לפי דבריו דכא בירושלמי ובתוספתא קפני גבי שור של עכרים שנגנח של עכרים

אעיי"כ שקבלו לדון כדניי ישראל, וכיון דנייבס קבלו לדון כדניי ישראל אמאי יחייבום צי"ד של ישראל, ועוד לא משמע כן לשון בתוספתא דקפני שאין הם ומועד צחקי כותי דמשמע דיינא קפני ולא דייני ערכאות דאם כן כר"ל למחני שאין הם ומועד כדניי כותים :

ונראה דלשיטת זו דרעכו דוקא לא נפרש דמכ דאמר כדנייבס כיינו דייני ערכאות וכמו שפירש כרמזים אלא כדנייבס דייני בני נח וכמו דאמר בירושלמי צפ"ל דקדושין לגבי מערב כמאורס כדנייבס כיינו דייני בני נח, ואף שכתבנו דאי רעכו דוקא עיי"כ אין דין נזקי דייני בני נח, דזכ מוכח מצוגיא דצבלי דאמר אי רעכו דוקא דעכרים כי נגח דישראל נמי לישטר דבדואי אי"ל לומר דאי רעכו דוקא ילפינן מוכ דגם שור של עכרים שנגנח של ישראל פטור שדין כדניי ישראל דאי"כ אם נימא גול עכרים מותר יכ"י מותר לעכרים לגזול לישראל, ועיי"כ דסוגיא דצבלי וכן אמוראי דירושלמי דאמרי דחייב עכרים הוא משום ראה ויתר שפקיר ממונס סברי דאין חייב נזקין כדניי בני נח, אבל ר' יוחנן דאמר כדנייבס סובר דצחמת לא שייך כלל הא דרעכו דוקא לפטור של עכרים צעל ישראל, משום דעכרים חייב צחקין כדניי בני נח, ומ"מ אמרינן דישראל צעל עכרים פטור תורכ משום רעכו דוקא ואפ"י אם גול עכרים אסור מואכלת או מוחשב דוקא גול איתרבי ולא דייני נזקי ממונן, וחוה דאמר צתוספתא דשור של עכרים שנגנח שור של עכרים אעיי"כ שקבלו לדון כדניי ישראל משלמים חק שלם שאין הם ומועד צחקי כותי וכיינו דחוה דין ישראל לבני נח לחייבם על חקיהם ואין חולק אללם בין הם למועד, ואף דלריך ציבור צטעמא דמילתא למיד פיי קנסא דסתם שורים צחוקת שיעור קיימי, ולכאורכ גם לר"ש צן מנסיה דסבר צעל כקדש חייב לשלם ריש אינו מיושב אם לא נימא דסבר פיי ממונא, אף צוכ אפשר לומר דכיון דלמד זכ מקרא דכתב רעכו גבי הם, אי"כ וכל לומר דאכ"י דצעל כקדש גלכ קרא דחייב ריש ונאמר דקנס"י רחמנא צחוק שלם, אבל צחקי עכרים לעכרים דלא מרעכו ילפינן אלא מדייני בני נח לריך טעם למכ ישלם חק שלם צחם, אכן צחמת לא קשה דאשכחן דכחמירא תורכ צבני נח דלאכרתן זו מיהתן, אי"כ אין חידוש דנימא דגם צחם כיון דעכ"כ עשב קלת עולה צמח שלא שמר דכא קנס"י רחמנא עיי"כ סברה ככרייתא כדניי בני נח גם צחם חייבין מדינא :

ודגה לשיטת כרמזים דמפרש דכא דאמר ר' אבהו צשם ר' יוחנן כדנייבס קאי על מה דשור של ישראל שנגנח שור של עכרים פטור, וכדנייבס כיינו דייני ערכאות אי"כ אין ציבור לכה דאי"כ אילת דכוח על שור של עכרים שנגנח שור של עכרים דחייב לשלם דכוח כדנייבס, ולא מסבצר דפליגי אף הוא כדנייבס אם מחייבין על חקי ממונס או פוטריין, ועוד דקשה מכ שכתבתי למעלה דאם קבלו לדון כדניי ישראל למכ יחייבו צי"ד עיי"כ דייני ערכאות ונראה דגם לשיטת כרמזים נפרש דלא דמי כדנייבס דאי"כ אילת לכדנייבס דאי"כ אבהו, דכא דר' אבהו דכוח לפטור לישראל כי נגח דעכר"ם עיי"כ כדנייבס כיינו דייני ערכאות שלכם, אבל ר' אילת דאמר כדנייבס הוא צחמת כדניי בני נח ואפשר דדרי אילת נגרום כדנייבס, וכוח כמו כדנייבס דפ"ל דקדושין דקאי על דייני בני נח, ומכ דאמר אעיי"כ שקבלו לדון כדניי ישראל אף כדניי ערכאות פטור לגמרי, לריך לומר דכוככ דאף שרולין לדון כדניי ישראל לא נחלק לכם בין הם למועד אף שבדייני ישראל יש חילוק בין הם למועד כיינו צחקי ישראל ולא צחקי כותי כדאמר בתוספתא, אכן דלכתי לריך ציבור דכיון דפיי"כ נימא כדניי בני נח חייבין על חקי ממונס ואיי"כ כששור של עכרים נגח של ישראל למכ לן למעמא דפקיר ממונס וקנסו אותם דאמאי יכ"י גרש שור של ישראל משור של עכרים ואמאי לא ישלם שור של ישראל מעיקר דנייבס, ונראה דלריך לומר דאף דנימא כדניי בני נח חייבין על חקי ממונס מיי"כ לא דמי לבאל ממוס דאף דגזול אם ישמר מן ויבאר דמותר לגזול זכ מוכ אין זכ דינא דמלכותא אלא דינא

זאתו זרע
מזה יסוד

שריפה היינו באבר הוא מקרא דואבצת לרעך כמוך כדליתא
בסנהדרין דף ג"ב חכ אינו הלכה בעלמא מלוא שריפה, ושפיר
מקיימין מלוא שריפה בשריפה ממש, ומיושב קר מהרש"א שם
בסנהדרין דף ק"ו בחידושי הגדות על רש"י עיי"ש, ובאמת
מבואר כפרש"י דמקיימא מלוא שריפה בשריפה ממש במדרש
דבה תולדות פרש"י ס"ה גבי יקום איש לרורות דמפורש שם
דעשה לעלמו מלוא שריפה ממש עיי"ש, וע"י רש"י פסחים דף
ע"ה ע"א ד"ב קמ"ל ובמהרש"ל ומכרש"א שם וכמ"ל.

לכדיה נדפח כר"ף דגם דייניס לא מהני קבלת חרתי
[לרשותא] וכמ"ל.

פרק יד

הלכה ח ע"י משי"כ כה"י פכ"י פ"ד כ"י.

פרק טו

הלכה ד מצות הנהרגין מתזין אה ראשו בסיף כדור
שהמלכים עושים עכ"ל.

הלכות עדות

פרק ב

הלכה א מה בין חקירות ודרישות לבדיקות, בחקירות
ודרישות אם כוון האחד את עדותו והשני אומר
איני יודע עדותו בטלה וכו' או שכוון את השעות ואמר איני
יודע במה הרגו ולא הבנתי בכלי שהיה בידו הרי עדותו בטלה
עכ"ל.

בב"מ כתב אצל משי"כ רבינו שהם מכלל החקירות אם אמר
איני יודע למח עדותו בטלה הא אין העדים נחזקין
על ידו ול"ט, וע"י לח"מ ומל"מ משי"כ ז"ל, ולדעתו כונת
הרמב"ם פשוט דברי ד"מ צ"עין אומדן צמח הרג כדפסק
הרמב"ם צ"עין מ"י ר"ח כ"ה עיי"ש, ואם אינו יודע צמח
כרגו כרי ליכא אומדן וליכא עדות ופשוט, ואדרבה דברי
הרמב"ם דבשגות ל"ע ח"ק עדותו כשרה הא ליכא אומדן ול"ט.

פרק ח

הלכה ד הואיל והדבר כן שטר שיצא לבי"ד ובאו עדים
ואמרו כתב ידינו הוא זה אבל מעולם לא ידענו
עדות זו ואין אנו זוכרין שזה לזה מזה או מכר לו לא
נתקיים השטר והרי הן כחרשין עד שיוכרו עדותו, וכל מי
שאינו דן כן לא ידע בדיני ממונות בין ימינו לשמאלו עכ"ל.

עיי"ן בלח"מ כאן כה"א משי"כ צביהור דברי הרמב"ם בשם
הטור. ובכשגות ח"א ויש מי שאין מורין כן ויודעין
דלויין כמותו שאם אמרו אין לנו זכרון כלל אין זו סתירה,
ויותר מזה שאפילו אמרו כתב ידינו הוא אבל מעולם לא
היתה מלוה כי אם אמנה היתה ח"ק נאמנים, אבל אם אמרו
דומה חתימה זו לכתב ידינו אבל מזוייפת היא כי מעולם לא
חתמנו בשטר זה ודאי יכולים לפסולו עכ"ל, והיינו דכרמב"ם
השיג בחרתו (ח) דס"ל ועדים שצטער שאינם זוכרין בהלואה
לא מגרע לן כלל עדותו שצטער, ועוד דאפילו אי כוח ס"ל
דמגרע עדותו שצטער מ"מ באמירתו אין אנו זוכרין בהלואה,
לא עדיפי מאומרים אמנה כיה דבריו דאין נאמנים, דברי
גם באומרים אמנה כיו דבריו כרי נמי אין זוכרין בעדות,
ודברי הרמב"ם ל"ע מ"ש אומרים אין אנו זוכרין בעדות
מאומרים אמנה כיו דבריו, וע"י צ"מ שכתב ח"ל ואינו
אומר ואדרבה כי אמרי אמנה כיו דבריו שצ"ק לסחור
בשטר אינם נאמנים. אבל כשאומרים אין אנו זוכרין בעדות

דברי הרמב"ם ל"ע דברי בסנהדרין דף ג"ב ע"ב פרכין
ואיתא דעבד ליה גיטערא אמר ר"י אר"ה אמר
קרס ואבצת לרעך כמוך ברור לו מיתה יפה, וכי"ע דלכן לרי"ך
דוקא מן הלאה, ול"ע אמאי בשמיטו הרמב"ם, ואפשר דזה
נכלל במשי"כ כדרך שהמלכות עושה, והנה יש לעיין בצ"ן נח
לאמריין בסנהדרין דף י"ז לאם עבר על שצט מלווה מיתתו
בסיף, ח"ק דינו אם לרי"ך דוקא מן הלאה לישראל, או ללא
לרי"ך דוקא מן הלאה, ולכאורה כיון דכל דינא דצטעין
בישראל מן הלאה הוא משום דכתיב ואבצת לרעך כמוך ברור
לו מיתה יפה, וא"כ צטע"ס דלא שייך ואבצת לרעך כמוך
מתקיימת מיתה סייף גם צטעיד ליה גיטערא, או ח"ל
דואבצת לרעך כמוך מצטרף לנו מיתה סייף מה היא, וממילא
גם הא דצטעין מן הלאה הוא הלכה בצורה מיתה סייף, וא"כ
גם צ"ן נח כיון דצטעין מיתה סייף צטעין דוקא מן הלאה, או
דינא דברור לו מיתה יפה הוא הלכה מיוחדת מדין ואבצת
לרעך כמוך, וצ"ן נח דליכא ואבצת, מתקיימת מיתה סייף גם
צטעיד ליה גיטערא, והנה למ"ד הגק תמור וס"ל דילפיין
דסיף הוא מן הלאה מהיקיטא דעגלה ערופה, כודאי דינא
דמן הלאה הוא הלכה צ"ן מיתה סייף, וכודאי גם צ"ן צטעין
מן הלאה, וכל שאלתו הוא למ"ד תנן ק"ל ומבואר בגמרא
דלדידיה כל מה דצטעין מן הלאה ילפיין מקרא דואבצת
לרעך כמוך דברור לו מיתה יפה, לדדידיה י"ל דמיתה סייף
מתקיימת גם צטעיד גיטערא, ומן הלאה הוא רק מדין ואבצת.
יש לכובית מהא דאיתא בשמואל א ע"י וישקף שמואל אח
אגג ולאמריין במדרש איכה סוף פרש"י ג' י"ח מ"ד שחתיבו
ל"ד חתיכות, וכרי אגג כיה צ"ן נח שר"ה נפשות וכדכתיב
כאשר שלכה נשים חרבך כן השכל מנשים חמך, וא"כ כרי
כיה מחויב במיתה סייף וא"ך חתכו ל"ד חתיכות וע"כ מוכח
דכדעבד ליה גיטערא ל"ן נח נמי מתקיימת מלוא סייף,
ובכ"י יתבאר לן כיצד מה דבואר שמואל לומר לו דלכן
כורגו משום דכאשר שלכה נשים חרבך, וכי"ע מדין ר"ח
חיפוק ליה דמתויב לכורגו מדין מחיית עמלק, אכן לפימשי"כ
מיושב היעב דמדין מחיית עמלק ליכא הלכה צלחה מיתה
ימחה אותם אלא בכל מה שיכול, חכו מה דאמר לו שמואל
מה שאני נותן לך מיתה סייף הוא משום דאיכה עליה על
אגג מיתה סייף מדין צ"י שכבר על שצט מלווה, ולכן הוא
דבורגו במיתה סייף, ולגבי צ"ן מתקיימת מלוא סייף גם
צטעיד ליה גיטערא, דלדידיה ליכא דינא דואבצת וכמ"ל,
וע"י כה"ג ברש"י בסנהדרין דף ק"ו ע"ב ד"ב כרגו דקיימו
בכלעם ד' מיתה ושריפה קיימו צמח ששריפכו עיי"ש, ח"ק
דמלוא שריפה היינו באבר, אלא כיון דמה דילפיין דמלוא

מתב יפה
ב"מ
(ג' נ')

א"ל

נקי ארוך שוה ללשון מגונה וקצר, לא ידעתי היכן ראה כן בר"ן (הנ"ל), ואדרבה עיין במהרש"א (הנ"ל) שלומד ברעת רש"י דעדיף קצר ומגונה מאשר ארוך ונקי, והמהרש"א גופא מאריך לומר דשויים הם וע"ש.

והנה ראיתי בבן יהוידע בפסחים (שם) שכתב על הא דאמר ריב"ל לעולם אל יוציא אדם דבר מגונה מפיו, דאומרו לעולם ר"ל בין במילי דשמיא בין במילי דעלמא ע"ש וע"ע בקובץ אורייתא ח"א (עמוד מ') שביאר דנ"ל דאתא לטפויי אף במדבר עם אשה דתנינן (אבות פ"א מ"ה) ואל תרבה שיחה עם האשה ואם נזדמן לו בשיחה עם אשה להוציא דבר מגונה מפיו ועי"ז הוא מקצר בדיבורו עם האשה או שיאריך מבלי להוציא דבר מגונה מפיו יאריך ואל יוציא דבר מגונה מפיו, אלא דשוב העיר ע"ז (שם) שמצא בפירושי החת"ס על ההפטרות (הפטרות נשא) בדברי המלאך שאמר לאשת מנוח אל תאכלי כל טמא וגו', דלכאורה י"ל משום אל תרבה שיחה עם האשה ע"כ קיצר דבריו ואמר כל טמא ע"ש. ושמעתי לומר לפ"ד ר"י והרז"ה (הנ"ל) דאומרו לעולם היינו אף בכה"ג שיצטרך להאריך בדיבורו אפי"ה יאריך בדיבורו ולא יוציא דבר מגונה מפיו. אלא שקשה ע"ז מדברי תנא דבי רבי ישמעאל (שם) שאמר לעולם יספר אדם בלשון נקיה, והרי בכה"ג שאינו לשון מגונה אלא לשון שאינו נקי יש חילוק כאשר מדבר בדברי תורה שכאשר יצטרך להאריך בדיבורו בכדי לנקוט את הלשון הנקי יקצר וידבר בלשון שאינו נקי וכנ"ל, וא"כ כאן א"א לכאורה לרבות כנ"ל, אלא גם כאן י"ל דסוף סוף במילי דעלמא אף בכה"ג יש לו להאריך ולנקוט את הלשון שהוא נקי, ולא לקצר ולנקוט את הלשון שאינו נקי, וא"כ י"ל דהלעולם אתא לרבות דבמילי דעלמא לעולם יספר בלשון נקי אף שצריך להאריך עי"ז את דיבורו. והשתא דאתינא להכי י"ל כיו"ב אף ברעת רש"י והתוס' והר"ן (הנ"ל) שאינם מחלקים בין לשון מגונה ללשון שאינו נקי וס"ל דבדברי תורה יש לנקוט לשון קצר אף שהוא מגונה ומ"מ במילי דעלמא אף בכה"ג שיצטרך להאריך דיבורו אם ינקוט את הלשון שאינו מגונה, אפי"ה לא יקצר וינקוט את הלשון המגונה, וא"כ י"ל דהלעולם אתא לרבות שבמילי דעלמא אף היכן שצריך להאריך עי"ז שנוקט את הלשון שאינו מגונה, אפי"ה לא ינקוט את הלשון המגונה, אעפ"י שהוא יותר קצר ורו"ק.

ובעיקר דברי רבינו יונה בשע"ת (הנ"ל) שאחר מתן תורה מכיון שאסור באכילה אין זה לשון מגונה רק שאינו לשון של כבוד, שמעתי ממע"כ הרה"ג מנחם דוייטש שליט"א, דלפי"ז ע"כ לומר באדם שהתורה קורא לו טמא שאין זה לשון מגונה, דא"כ התורה לא היתה כותבת אדם טמא, רק שאין זה לשון של כבוד, א"כ מדוע אמרה התורה בדברים כ"ג כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור, והרי לפי"ז יכלה התורה לקצר ולומר איש טמא שאינו לשון מגונה וכנ"ל, ואמר לתרץ שלומר על טומאה של קרי לילה שהיא טומאה קלה, טמא, הו"ל לשון מגונה, ומשא"כ בשאר המקומות שמוכר לשון טמא דאיירי בטומאה חמורה בכה"ג אין הלשון מגונה לומר עליו שהוא טמא, רק שאינו לשון של כבוד, והיכן שמקצר ע"י לשון זו שפיר דמי

זת"ד ודפח"ח [וידידי הפילוסוף איש י-ם ר' יהודה יאירוף שליט"א, ציין בזה לדברי הרמב"ם במורה נבוכים ח"ג (סוף פ"ח) שלשונו הנקראת לשון הקדש אין זה התפארות וכו' אלא זה אמת שהלשון הזה המקודש לא הונח בו כלל שם לכלי המשגל וכו' ולא לעצם הפעולה גורמת ההולדה ולא לשכבת זרע ולא לשתן ולא לצואה וכו', אלא מכנים אותם בשמות מושאלים וברמזים וכו', ואם הביא ההכרח להזכירם יש למצוא עצה לכך ע"י כינויים מלשונות אחרים וכו' ע"ש. והוסיף בזה עוד דברים. ועיין לרמב"ן עה"ת שמות (ל', י"ג) שכתב טעם אחר מדוע נקרא לשון הקודש, לשון הקודש, שזהו מפני שדברי התורה והנבואות וכל דברי קדושה כלם בלשון הזה נאמרו והנה הוא הלשון שהקב"ה יתעלה שמו מדבר עם נביאיו ועם עדתו וכו' ובו נקרא בשמותיו הקדושים וכו' ובו קרא שמות לקדושים, ובהמשך דבריו (שם) כתב לחלוק על טעם הרמב"ם הנ"ל ע"ש].

ועלה בידינו, שבדברי חול אין לדבר בלשון מגונה אף בכה"ג שיצטרך עי"ז להאריך בדיבורו, ובדברי תורה בכה"ג שיצטרך עי"ז להאריך בדיבורו יש בזה מחלוקת בראשונים אם ינקוט את הלשון הקצרה אף שהיא מגונה או את הלשון הארוכה שאינה מגונה. ובלשון שאינה מגונה רק שאינה לשון נקיה בדברי חול לדעת ר"י והר"ז (הנ"ל) יש לנקוט בלשון הנקיה אף אם יצטרך עי"ז להאריך בדיבורו, ולדעת רש"י והתוס' והר"ן (הנ"ל) מצוה ודרך נקיה הדעת לנקוט לשון זו. ובדברי תורה לכו"ע יש לנקוט בלשון הקצרה אף שאינה נקיה (ובמדבר עם אשה יש מקום לומר שתמיד יש לקצר אף אם עי"ז יצטרך להוציא דבר מגונה מפיו).

סימן ס"ו

מה ששנוא עליך אל תעשה לחבירך, האם זהו פירוש למצות ואהבת לרעך כמוך.

בשבת (לא). שוב מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי א"ל גיירני על מנת שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחת דחפו באמת הבנין שכידו, בא לפני הלל גייריה אמר לו דעלך סני לחברך לא תעביד זוהי כל התורה כולה ואידך פירושה הוא זיל גמור. ופרש"י (בד"ה דעלך וכו') וז"ל: ריעך זריע אביך אל תעזוב (משלי כ"ז) זה הקב"ה אל תעבור על דבריו שהרי עליך שנאוי שיעבור חבירך על דברך ל"א חבירך ממש כגון גזלה גבה ניאוף ורוב המצות: אידך שאר דברי תורה: פירושה. דהא מילתא הוא לדעת איזה הוא לדעת איזה דבר שנאוי, זיל גמור ותדע ע"ש ונראה דהוקשה לרש"י בפירושו הראשון דאם איתא דאיירי בחבירך ממש א"כ מדוע לא הביא לו את הפסוק ואהבת לרעך כמוך שהוא בלשון קום ועשה ולא בדרך שלילה כדאמר הלל כאן לאותו נכרי דעלך סני לחברך לא תעביד, זאת ועוד אין

קאמר הלל שזוהי כל התורה כולה ואידך פירושה הוא ולכן פירש דרעך זה הקב"ה דבזה נחא הקושיות הנ"ל ובפרט קושיא ב' דעי"ז יקיים את כל התורה כולה וכמוש"כ כיו"ב במעם לועז ויקרא (שם) ע"ש.

ובלישנא אחרינא ברש"י (הנ"ל) דרעך היינו חבירך ממש ולא חש לקושיות הנ"ל, וי"ל דס"ל לרש"י דהלל בא כאן לבאר מהי בדיוק המצוה דואהבת לרעך כמוך, והיא דעלך סני לחברך לא תעביד וכמוש"כ המהרש"א בח"א (שם) דהיינו דכתיב בתורה ואהבת לרעך כמוך וכו' דמשמע ליה דקרא לא איירי, אלא בכי הא גוונא, בלא תעשה, דגביה לא תקום ולא תטוי כתיב ועלה קאי ואהבת לרעך כמוך, שלא תעשה לו רעה מכל דסני לך וכו' אבל לגבי לעשות לו טובה לא קאמר ואהבת לרעך כמוך כדאמרינן חייך קודמין לחיי חבירך, וכן מוכיחין דברי תוספות ישנים ע"ש. וכ"כ כיו"ב בתורה תמימה בבראשית (פ"ה סק"ב) ובויקרא (פ"ט ס"ק קכ"ח) וע"ש, ובספר קול יהודה פרשת קדושים (שם) בשם הרב ערבי נחל ע"ש. ועל הקושיא איך קאמר הלל שזוהי כל התורה כולה פרש"י (שם) דרוב מצות כלולים בזה וכנ"ל. וע"ע במעם לועז בויקרא (שם) בשם מהר"ש פרימו משם המקובלים שכאשר יש אהבה כולם גוף אחד ויש לכל אחד חלק במצות שעשה חבירו וכו' ובזה נקרא שמקיים כל התורה כולה שעושים כל ישראל ע"ש וכ"כ כיו"ב במעיינה של תורה (שם) בשם ים התלמוד בשם אביו ובספר מצות הלבבות הלכות אהבת רעים (בדרך מצותיך אות י"ד) ובעץ יוסף בשבת (לא). (רק ששם כתב לפרש דהלל אמר לאותו גר ב' תקנות) ע"ש וע"ע בספר בנין אב ח"ג (סימן ע"ח) ע"ש וע"ע במעיינה של תורה (שם) עוד פירושים בזה, וע"ע בספר טעם ודעת עה"ת (שם) ע"ש ואנא דאמרי על פירושים אלו שהדרש תדרוש. ולעיקר הפירוש שהובא בשם החת"ס שדוקא בתורה ובמצות חבירו כמוהו ע"ש, עיין בשו"ת אגרות משה האבה"ע ח"ד (סימן כ"ו אות ד') מה שהאריך ע"ד ע"ש.

אולם ק"ל על עיקר תירוץ המהרש"א והתורה תמימה (הנ"ל) דמשמע ליה דקרא איירי בלא תעשה וכנ"ל, דא"כ הו"ל מצות לא תעשה, ולא מ"ע. וזאת ג"כ לדעת דכפי הפירוש שבלישנא אחרינא בפרש"י (הנ"ל) דרעך היינו חבירך, כן פירשו עוד הרבה מהראשונים, עיין בחינוך (מצוה רמ"ג) ובסמ"ג (מ"ע ט') ובחרדים (פ"ט אות כ"ח). וכ"כ בפלא יועץ (אות אהבת רעים) ע"ש, ומ"ש רש"י (הנ"ל) חבירך ממש כגון גילה גנבה ניאוף ורוב המצות עיין בספר מגדים חדשים בשבת (שם) שכתב דהכונה למצות שהם בין אדם לחבירו וע"ש וכ"כ מדנפשיה לחד פירוש בספר מצות הלבבות (בדרך מצותיך אות י"ד) דכל מצות שבן אדם לחבירו תלוי בזה ע"ש, וכ"ז חופץ להא דאמר ר"ע בתורת כהנים בויקרא (י"ט, י"ח) וכן הוא בירושלמי בנדרים (פ"ט ה"ד) ובבראשית רבא (סוף פרשה כ"ז) ואהבת לרעך כמוך ר"ע אומר זה כלל גדול בתורה ע"ש והרי אף כאן בשבת (לא). אמרינן כיו"ב דעלך סני לחברך לא תעביד זוהי כל התורה כולה ואידך פירושה הוא ע"ש וע"ע בחינוך (הנ"ל), ומכ"ש לפי מה שאמר ר' יודן בתורת כהנים ובירושלמי ובמדרש רבא (הנ"ל) זה ספר תולדות אדם, זה כלל

גדול מזה, דקאי על אהבת רעהו כמו שפירשו המפרשים בירושלמי (מלבד קרבן העדה לחד פירוש), ובמדרש, ובמלבי"ם ויקרא (שם), ובתורה תמימה בבראשית (פ"ה אות ב') ע"ש.

וראיתי בעיון יעקב בשבת (שם) שכתב לתרץ באופן אחר, דואהבת זהו שרש של גמילות חסדים וכו', והם אינם גומלי חסדים וימנע מלהתגייר ולהכי למד אותו רק את השב ואל תעשה מה דסני לך וכו' והוא קל יותר ע"ש וכ"כ כ"ר"ב בספר מעיינה של תורה בפרשת קדושים (שם) בשם חידושי הרי"ם ע"ש ולתירוצם לא קשה הקושיא הנ"ל דא"כ הו"ל מצות ל"ת ולא מצות עשה, דודאי שאף בלעשות לו טובה שייך ואהבת רק שהלל לא א"ל פסוק זה משום שקל יותר לקיים את השב ואל תעשה מהקום ועשה, וממילא שפיר י"ל כן גם ברעת רש"י בל"א, אלא דעצם דבריהם נראה שאינם מוסכמים, דראיתי להחזון איש באמונה ובטחון (פ"א אות י"ג) שכתב ששרש תיקון הוא סור מרע ונוח לו לאדם לקיים עשה טוב אבל מן הקושי הוא לקיים סור מרע וע"ש, ואדרבה חזינן מדבריו איפכא לגמרי, שיותר קשה לקיים מרע מאשר עשה טוב. והקדימו בזה בספר הברית ח"ב (מאמר י"ב סוף פ"א) שכתב שקשה לאדם לשמור עצמו מעבור על הל"ת יותר מלקיים מצות עשה, וסימנך חטא אדם הראשון שלא חטא בעשה אלא בל"ת דעץ הדעת לכן לעומת זה עשה אלהים לנו שכר יותר על המניעה מן העבירה משכר מ"ע וכו' דשכר מניעת העבירה בהאי עלמא איכא מלבד רב טובה הצפון לו לעוה"ב כמו שמצינו ביוסף וכו' לכן המשכיל יתן אל לבו לברוח מכל ל"ת יותר ממה שירוץ לקיים מ"ע, ומה נמרצו אמרי יושר דחז"ל שדחו מ"ע דשופר ולולב מחמת איסור הוצאה בשבת, גם אלה לחכמים (במסכת שבת) מצוה הבאה בעבירה אסורה וחיובים עליה זת"ד א"כ חזינן דדברי העיון יעקב וחידושי הרי"ם הנ"ל בעיקר הדבר לאו מילתא פסיקתא היא, גם צ"ע מה יענו העיון יעקב וחידושי הרי"ם (הנ"ל) דס"ל דואהבת הוא אף בעשה טוב וכנ"ל, להוכחת המהרש"א (הנ"ל) דא"א לומר כן, דהרי קימ"ל דחייך קודמים וכנ"ל.

ונראה ליישב קושיא זו עפ"ד הרמב"ן בפירושו לתורה (ויקרא י"ט, י"ח) שכתב חז"ל: ... וטעם ואהבת וגו', הפלגה, כי לא יקבל לב האדם שיאהב את חבירו כאהבתו את נפשו, ועוד שכבר בא ר"ע ולמד חייך קודמין לחיי חבירך, אלא צותה התורה שיאהב חבירו בכל ענין כאשר יאהב את נפשו בכל הטוב וכו' כי פעמים שיאהב אדם את רעהו בדברים ידועים להטיבו בעושר ולא בחכמה וכיו"ב, ואם יהיה אוהבו בכל יחפוץ שיזכה רעהו האהוב לו בעושר ובנכסים וכבוד ודעת וחכמה ולא שישוה אליו, אבל יהיה חפץ בלבו לעולם שיחיה הוא יותר ממנו בכל טובה, ויצוה הכתוב שלא תהיה פחיתות הקנאה הזאת בלבו, אבל יאהב ברבות הטובה לחבירו כאשר אדם עושה לנפשו, ולא יתן שיעורין באהבה וע"ש והמתבאר מדבריו דואהבת הוא אף בקום ועשה ואפ"ה חייך קודמין כמבואר באר היטב בדבריו, וממילא שפיר י"ל כן ברעת העיון יעקב וחידושי הרי"ם (הנ"ל), אי נמי י"ל כמוש"כ התוס' בסנהדרין (מה).

על האי דאמרינן התם ברור לו מיתה יפה ריש מפרשים משום דלרעך כמוך לא שייך מחיים דחיך קודמין, וי"מ משום דכרתיב ברישא דקרא לא תקום ולא תטור וכו' ולשון נקמה היינו מיתה וכו' ע"ש ומבואר דס"ל דכמוך היינו דוקא לאחר מיתה, והיינו דס"ל כהרמב"ן הנ"ל (עכ"פ מחיים) דכמוך (מחיים) הוא לאו דוקא אלא הפלגה והוא אף בעשה טוב, הגם דקימ"ל דחיך קודמין. ומה שנראה מדברי ספר בנין אב ח"ג (סימן ע"ח) דהרמב"ן (הנ"ל) ס"ל כהלל, זהו פירוש המצוה, מאי דסני עלך, שאין ציווי לאהוב את חבירו כמוהו בפועל וברגש, ע"ש. ונראה מדבריו שם דבא ליישב עפ"ד הרמב"ן מדוע הלל לא הביא לו את הפסוק דואהבת ע"ש לע"ד אין דבריו מוכרחים, ראשית דנראה דלדעת הרמב"ן אף בקום ועשה יש את המצוה, ולפי"ז מאי דעלך סני וכו' זהו רק חלק מן המצוה, שנית י"ל דאף להרמב"ן יש לאהוב את חבירו בלב ג"כ, רק שאין חיוב האהבה לאוהבו כמוהו, אלא שבפרט זה עיין לקמן בסימן הבא ודו"ק.

ואף שראיתי בספר גביע הכסף בשבת (שם) שכתב שצ"ל לפירושו של העיון יעקב דהא דאמרינן דחיך קודמים היינו לענין שאין צריך להצילו בנפשו וכדאמרינן (פסחים כה:): מאי חזית דסומקא דחברך סמיק טפי וכו' אבל בשאר ענינים צריך להשוות חבירו אליו אפילו בקום ועשה ע"ש, לפי האמור א"צ להגיע לזה, דאף דחיך קודמין שפיר איכא למימר דואהבת לרעך במוך הוא בקום ועשה וכפי שמתבאר מדברי הרמב"ן וכנ"ל.

וראיתי בספר הברית ח"ב (מאמר ג' אהבת רעים) שכתב גבי ואהבת שבענין השלילה אין הבדל בין עצמו לזולתו כלל, ר"ל כל דבר שאין האדם רוצה שיעשה לו אחר לא יעשה הוא לאחר כקטן כגדול, אולם בענין החיוב יש הבדל בין עצמו לזולתו שהוא מחוייב להטיב לזולתו אך לו במדה אשר מודד לעצמו, והוא מחוייב לאהוב כל אדם אך לא בשיעור אשר אוהב עצמו וכמו שאמרו חז"ל וכו' חיך קודמין לחיי חברך, ולכן הלל הזקן לא אמר לההוא גר אלא השלילה לבד בעבור שהגר אמר אליו שלא יאריך לו יותר מהעת אשר יוכל לעמוד על רגל אחד ע"כ תפס ענין שאין לחלוק בו בדבר מן הדברים בו, הוא השלילה שאין הבדל בו בין עצמו לזולתו ויוכל להאמר בלשון קצרה, וסמך עצמו שלאחר שיתגייר ילמדנו גם החיוב וכו' זת"ד. וכ"כ מיו"ב ידידנו הרה"ג נח זנבר בספרו ברכת יוסף (עמודים נ"ו נ"ז) ע"ש. והרואה יראה, שדרכם דרך קרובה לתירוץ העיון יעקב וחידושי הרי"ם בעיקר הדבר, והיינו דהא דלא א"ל בלשון חיוב כדכתיב בקרא ואהבת וגו' זהו מחשש שמא יפרוש, אעפ"י שבעצם הוא דסני עלך אין זה לגמרי פירוש לואהבת ואף מדבריהם חוינן דשפיר מתקיים ואהבת אעפ"י שאין חיוב מצות האהבה לאוהבו כמו שאוהב את עצמו דחיך קודמין וכנ"ל. אלא שק"ל הן על תירוץ של העיון יעקב וחידושי הרי"ם (הנ"ל) והן על תירוץ של ספר הברית (הנ"ל) שלפי דבריהם יוצא דהא דאמרינן דסני עלך וכו' אין זה פירוש לואהבת, אלא החלק של הל"ת (ובספר ברכת יוסף (הנ"ל) לומד, דמאי

דסני עלך וכו' כולל ג"כ קום ועשה וזהו ביאור המצוה ע"ש) ובספר מצוות גדול (מ"ע ט') כתב בזה"ל: מצוה ואהבת וכו' כללו של דבר דעלך סני וכו' ע"ש. משמע מדבריו שזה פירוש לואהבת, וע"ע בפלא יועץ (אות אהבת רעים). ע"ד שאמרו ז"ל ואהבת לרעך כמוך זהו כלל גדול בתורה, ופירשו רז"ל שבת (לא). דרצונם לומר: דעלך סני לחברך לא תעביד ע"ש וע"ע במלבי"ם (שם) ע"ש אולם לכאורה יש לסייע לדבריהם של האחרונים (הנ"ל) מדברי ספר אורחות צדיקים (שער האהבה) שכתב שיאהב את רעיו וכו' לקיים מה שנאמר ואהבת לרעך כמוך וזהו כלל גדול בתורה דעלך סני וכו' גדולה מזו כי בצלם אלוקים עשה את האדם ע"ש ומשמע דעלך סני וכו' זהו חלק מן המצוה ולא כולה, והראיה שיש אהבה גדולה ממנה והיא כי בצלם ה' עשה את האדם, והיינו דאף בקום ועשה.

ובגביע הכסף (שם) כתב לתרץ בשם ס' שרביט הזהב על הקושיא הנ"ל מדוע הלל לא הביא את הפסוק דואהבת שזהו המכוון מהפסוק וכו' אלא שאי אפשר לפרשו כפשוטו שיאהב אותו ממש כגופו אלא מה ששנאו לעצמך לא תעשנו לאחרים ע"ש ותירוצו קרוב מאוד לתירוץ המהרש"א (הנ"ל), וכתב ע"ז בגביע הכסף (שם) דנראה לפירושו דלאו דוקא גוי אלא אפילו ישראל, אלא שצריך להבין אמאי מפיך ליה לקרא מפשוטו, דרוחק לומר כיון שקשה במציאות לאהוב אותו כגופו, דאפשר שזה כוונת הפסוק שאדם מצוה לאהוב כל אחד כגופו ע"ש, והרואה יראה דדברי הרמב"ן (הנ"ל) מסייעים לדברי השרביט הזהב הנ"ל שא"א לפרשו כפשוטו שיאהב אותו ממש כגופו. ומה שהקשה בגביע הכסף (הנ"ל) שצריך להבין אמאי מפיך לה לקרא מפשוטו, מיושב עפ"ד הרמב"ן (הנ"ל), שמכיון שלא יקבל לב האדם שיאהב את חבירו באהבתו את נפשו ועוד שכבר בא ר"ע ולמד חי"ך קודמין לחיי חבירך וכנ"ל, אי"כ מוכרחים לפרש שלא כפי פשוטו ועדיף לסבול דוחק הלשון מדוחק הענין כידוע, וכ"ש שאף בדוחק א"א לפרש כן, ובזה נדחה ג"כ לע"ד מ"ש בגביע הכסף (שם) דרוחק לומר דכיון שקשה במציאות לאהוב אותו כגופו אפי"ן לה לקרא מפשוטו וכו', דלפי האמור לא רק שקשה במציאות לאהוב את חבירו כגופו, אלא דלא שייך כן במציאות, וכנ"ל, ומצטרף לכך הא דקימ"ל דחי"ך קודמים לחיי חבירך וכנ"ל, אלא שמכיון שתירוצו של השרביט הזהב (הנ"ל) קרוב לתירוץ המהרש"א (הנ"ל) עדיין קשה, דא"כ הו"ל ל"ת ולא מ"ע וכנ"ל, אלא שהשרביט הזהב שלא אמר להדיא שלא נוהג מצוה זו בלעשות לו טובה, י"ל דכן ס"ל דנוהג אף בקום ועשה.

ואנכי הרואה בספר ארח מישרים שו"ע למידות (פרק ג' בביאור אות א' עמוד 18) שג"כ עמד בקושיא הנ"ל וכתב לתרץ שהלל בא בדבריו אלו להורות שעיקרי מצות ואהבת לרעך כמוך היא על המעשים שבינינו לבין רענו לא על האהבה שבלב ועש"ב וק"ל על תירוצו דא"כ עדיפה מינה הו"ל להלל לומר לאותו נכרי: עשה לחבירך כפי שאתה עושה לעצמך. ועיין בספר יד הקטנה על הרמב"ם בהלכות דעות (פ"ו ה"ג) שכתב שכל העיקר של זאת המצוה הוא על השלילות לשלול מחבירו כל

הרע והנוק והקנאה, וכך אמרו חכמים בפירוש זאת המצוה כללו של דבר דעלך סני לחברך לא תעביד ע"ש ונראה דבא בדבריו אלו ליישב את הקושיא הנ"ל מדוע לא א"ל את הפסוק דואהבת, דבא להורות שעיקר המצוה הנ"ל זהו על השלילות, אולם משמע מלשונו שבדאי נהגת אף בלעשות לו טובה וכפי שמתבאר ג"כ מכל דבריו שם. ונראה שמפרש את הא דאמרינן דעלך סני לחברך לא תעביד, כמו שלעצמו לא רוצה שיהיה לו רע ח"ו כן יש לו לאהוב את חבריו ולדאוג שלא יהיה לו רע עי"ז שהוא יוציא ממנו את הרע שבא לו ע"י אחרים, וכ"ש שהוא עצמו לו יעשה לו רע. ונראה לע"ד שהעיקר לתרץ כתירוץ היד הקטנה (הנ"ל) שבדבריו אנו ניצולים מכל נפתל ועקש, והיה העקוב למישור כאשר יראה הרואה.

וסעד וסמך לפירושו של היד הקטנה (הנ"ל) מצאתי בחוקוני (שם) שכתב ח"ל: ד"א אינו אומר ואהבת לרעך כמוך דאי אפשר לעשות כן, אלא לרעך פירוש ואהבת לעשות לו טובה כמו שאתה אוהב שיעשה הוא לך דעלך סני לחברך לא תעביד, וכן תפרש גבי הגר הגר איתכם, ואהבת לו כמוך, ע"ש. והמתבאר מדבריו דכמוך אינו ממש כמוך, ודעלך סני וכו' הוא פירוש למצות ואהבת לרעך כמוך וזהו אף בלעשות לו טובה, וע"כ צ"ל דהא דאמרה הגמ' דעלך סני וכו' בלשון שלילה זהו כמוש"כ ביד הקטנה (הנ"ל) שכל העיקר של זאת המצוה הוא על השלילות וכנ"ל, אלא דלפי מה שצודדנו לקמן (בסימן הבא) דהחוקוני ס"ל דאין כאן ציווי לאהוב את חבריו אלא הוא דבר הבא ממילא כאשר אינו נוקם ונוטר א"א ללמוד מדבריו כנ"ל, דהוא לשיטתו אזיל שהוא דבר הבא ממילא ואין כאן מצוה וכנ"ל. והלל שאמר לו דעלך סני וכו' י"ל לפי"ז דלא בא לפרש לו את המצוה אלא עצה טובה קמ"ל, ואתי שפיר ג"כ לפי"ז מדוע לא א"ל ואהבת לרעך כמוך, דזה מכיון שאין כאן צווי. והא דעלך סני וכו' עצה טובה קמ"ל וכנ"ל ודו"ק.

סימן ס"ז

המשך בענין הנ"ל.

ועינא דשפיר חזי להיראים (עמוד ה' סימן רכ"ד) שכתב על המצוה דואהבת בזה"ל: צוה הברוך הוא וכו' ואהבת לרעך כמוך אני ה', ותניא ר"ע אומר זה כלל גדול בתורה, פי' וכו' שלא לעשות לו ולא לאמר דבר המסור ללבנו. וא"ת היאך אדע וכי נביא אני לכך נאמר כמוך, פי' ממך תלמד, דבר שאתה יודע שמסור ללבך והיינו דאמרינן בשבת פ"ב [לא, א] דעלך סני לחברך לא תעביד והיינו כל התורה כולה ואידך פירושא. ופירש בתועפות ראם (שם) דקאי אדלעיל לא תקום ולא תטור דנקמה היא בעשיה שאינו משאילו ונטירה היא באמירה ועל שניהם הוא אומר ואהבת לרעך שלא יעשה בפועל דבר רע וגם לא יאמר לו דיבור רע וכו', ולפירוש זה אין פירוש

ואהבת אהבה בפועל דאיך יקבל לב האדם שיאהב חבירו כנפשו וכו' אלא שהוא מניעת רעה והפסד ושפיר אמר כמוך כמו שהיית מרחיק מעליך, והיינו דאמרינן בשבת וכו' ששינו חז"ל הפסוק מקנין לשלילה וכו'. ע"ש. עוד כתב היראים (שם) בזה"ל: ענין אחר למדנו מכאן שמצויים ישראל לאהוב את חבריהם להיות בלב טוב זה עם זה, יכול לכל, ח"ל כמוך, לרעך שהוא כמוך שמכניס עצמו בעול שמים ואוהב מצות כמוך. אבל אם הוא רשע אינך מצוה לאהבו כי מצוה לשנאותו כדכתיב יראת ה' שנאת רע וכתוב הלא משנאך ה' אשנא וגו'. ופירש בתועפות ראם (שם) דלפירוש זה מפרש רבינו ואהבת בפועל ממש, ומה שאמר הכתוב כמוך אתא למעוטי דאם אינו כמוך אלא רשע אינך מצוה לאהבו וכן הוא באדר"ג ספטי"ז וכו' ועיין בב"ר פכ"ד פי' הדברים ותיד והנה הרוואה יראה דלפירושו הראשון דבריו קרובים מאוד לדברי המהרש"א בח"א בשבת (הנ"ל), אולם מאחר ולא מפורש בדבריו כמוש"כ המהרש"א (שם) דלגבי לעשות לו טובה לא קאמר ואהבת וכנ"ל, אי"כ שפיר י"ל דס"ל דאף בלעשות לו טובה קאמר ואהבת, אלא שאעפ"כ כל העיקר של זאת המצוה הוא על השלילות וכנ"ל בשם ס' יד הקטנה, ודלא כמו שנראה מהתועפות ראם דבדוקא קאמר בלשון שלילה ע"ש וארווחנא מדברי היראים דאף ס"ל דכמוך אינו ממש. ומכ"ש לפירוש השני רכמוך בא לומר שהוא כמוך בתורה ובמצוות, וממילא נשמע שלא באה התורה לצוותנו להשוות חבירו אלינו.

עוד יש להוסיף דנשמע מדבריו של היראים (הנ"ל) לפי פירושו הראשון דואהבת מתקיים במעשים או בדיבורים וכפי שכתב בדבריו שלא לעשות לו ולא לאמר לו דבר המסור אל לבו וכנ"ל, וא"כ יש לנו עוד תנא דאורייתא דס"ל כן. ואף לפי פירושו השני דכמוך אתא לאפוקי מי שאינו כמוך במצוות, לפי מה שביאר בתועפות ראם (הנ"ל) אין גילוי בדבריו של היראים כיצד מתקיים ואהבת. ואף שבתועפות ראם (הנ"ל) ס"ל דלפירוש הראשון הוא בשלילה ולפירוש ב' ואהבת הוא בפועל ממש, כבר התבאר דלע"ד אף לפירוש הראשון ואהבת הוא אף בקום ועשה, אלא דעיקר המצוה היא השלילה וכנ"ל, וא"כ לא מצינו לפי"ו עדיין מקום לחילוק בין פירושו הראשון של היראים (הנ"ל) לפירוש השני. גם צ"ע לפי הפירוש השני מהו ביאור הגמ' בשבת (לא). דעלך סני לחברך לא תעביד, דהרי ס"ל לפי פירוש זה דואהבת הוא בפועל וכנ"ל.

והנראה בזה לבאר דברי היראים (הנ"ל) דבין לפירושו הראשון בין לפירושו השני ואהבת מתקיים בעיקרו בשלילה והיינו דאמרינן בשבת (לא). מאי דסני עלך וכו', אלא דב' פירושו של היראים באים אודות מה שאמר הפסוק כמוך ולפירוש הראשון מבאר היראים דכמוך פירושו ממך תלמד, דבר שאתה יודע שמסור ללבך, והוסיף היראים לחזק פירוש זה דהיינו דאמרינן דעלך סני וכו', והיינו דמוכח מהגמ' הנ"ל שהדבר מסור ללבך דהרי אתה יודע מה שנוי עליך, ובפירושו השני מבאר דכמוך אתא לאפוקי מי שאינו כמוך במצוות, אולם בעיקר המצוה לא פליגי, והרי בכלל

שנאמר במסכת שבת (לא.) לא מצינו חולק בזה, וא"כ ע"כ לומר כן, וממילא ג"כ כשם שלפירושו הראשון ואהבת מתקיים במעשים או בדיבורים ה"ה לפירוש השני דלא פליגי בעיקר המצוה וכנ"ל. וכ"ז אחר המחילה הרבה מהתועפות ראם (הנ"ל) שלא ביאר כן. ועכ"פ התבאר דלכל הפירושים ביראים ואהבת לרעך כמוך אינו ממש כמוך (מלבד פירוש אחד שאין לנו בו גילוי כיצד ס"ל) ודו"ק.

ותבט עיני בספר הברית ח"ב (מאמר י"ג אהבת רעים פי"ח) שכתב שבענין השלילה דהיינו מה ששנוי עליך לא תעשה לחבריך אין הבדל בין עצמו לזולתו, אולם בענין החיוב יש הבדל, שהאדם מחוייב להטיב לזולתו אך לא במדה אשר מודד לעצמו, והוא מחוייב לאהוב כל אדם, אך לא בשיעור אשר אוהב את עצמו כמו שאמרו חז"ל וכו' חייך קודמין לחיי חברך וכו' ולא יפקוד האל ולא תצוה התורה דבר שהוא נגד הטבע והכונה לדעת עבדך אני הוא, כל אופני הטוב והחסד שהאדם מסכים בדעתו וגומר בלבו שראוי לו לקבל מאהובו יעשה לרעהו שהוא כל אדם וכו' לא שצריך למסור לשמעון כל ממונו וכו' שהרי הוא אינו רוצה כזאת משמעון רעהו, וזה שאמרה תורה ואהבת לרעך כמוך, כלומר האהבה לרעך יהיה ככל אותן האופנים כמוך כמו שאתה מבקש את האהבה מרעך, ומעתה לא יקשה בעיניך מה שנתקשו וכו' איך תצוה התורה דבר שהוא נגד הטבע וכו' ונפלו בדחוקים עמוקים, כי י"א כי כמוך על דרך הפלגה וגוזמא הוא דעת הרמב"ן ז"ל, וי"א כי כמוך בהנאה בדבר שאתה מקבל הנאה תתן לו אם אתה אוהב סוס תן לו סוס וכו' הוא דעת מתרגם אשכנזי וכו', ואדרבה במלת כמוך התורה תפרש באר היטב כוונתה שתצווה על דבר שהוא דרך הטבע מה שכל אדם יוכל לקיימה ועוד האריך עש"ב ועכ"פ למדנו דאף לדידיה פשיט"ל דכמוך אין הכונה כפי שאוהב את עצמו ממש וכמפורש ג"כ בדבריו וכנ"ל, עוד כתב לפרש בספר הברית (שם) דאפילו כמוך באומנות אחת וכו' אע"פ כן מחוייב אתה לאהוב אותו בלב שלם וכן הובא פירוש זה במעינה של תורה (שם) בשם כנפי נשרים ע"ש וע"ע בספר קול יהודה (פרשת קדושים) בשם הרב ערבי נחל שהפילוסוף אפלטון אמר שגדרי אהבה לא יתכן אלא בדבר הפכי וכו' עשיר אוהב את העני היות שהוא הפכי ממנו ואילו את חבירו העשיר לא אוהב וכו' אמנם אריסטו לעג עליו דלזה לא יקרא אהבה וכו' וכן העשיר אוהב את העני כדי להשקוט מצפונו כי יודע הוא שהוא יזכהו לעוה"ב וזה נובע מחמת שאוהב את עצמו, אומנם עיקר האהבה האמיתית שהאדם יאהב את חבירו הדומה לו שלא משיג ממנו שום תועלת וכו', ובזה ביארו ואהבת לרעך כמוך כלומר רעך הדומה לך כמוך ואתה אוהבו זה אהבה אמיתית ע"ש.

עוד כתב לפרש בספר הברית (שם) דכמוך אני ה', היינו שה' מעיד שאף שחבירך אינו שלם אף אתה אינך שלם, ולכן יש לך לאהוב חבירך. ועוד פירש (שם), ואהבת לרעך, כאשר הוא עם חסרונו כי כמוך אני ה' נוהג במדה זו באהבתי את מרעיתי בית ישראל. עוד כ' לפרש, ואהבת לרעך ואל תקפיד על חסרונו כמוך אני ה' כאשר אני

ה' אוהב אותך ואיני מקפיר על חסרוֹך. עוד כתב שיש לקיים את מצות האהבה מחמת צויו של ה'. וסיים בספר הברית (שם) הרי ערכתי לפניך ששה פירושים במקרא זהו וכולם נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת וכו' והראשון עיקר כי הוא פשוט דקרא ועש"ב. גם שמעתי ממור מרן הראש"ל שליט"א שפירש בשם אחיו של בעל ההפלאה דואהבת לרעך כמוך היינו כמו שבצעמך אתה אוהב חלקים מסויימים בגוף יותר משאר חלקים, שהאדם שומר על עיניו ולבו יותר משאר איברים, וכל כיו"ב, אף באחרים אוהב הוא יותר את התיח שהם העינים ואח"כ את החסידים שהם הלב וכו' ות"ד ומ"מ אף לפי כל הפירושים הנ"ל מתבאר יוצא דהא דכתיב בקרא ואהבת לרעך כמוך אין הכונה להשוות חבירו אליו לגמרי ממש. ולפי"ז יש לפקפק במעשה שהובא במעם לועז בויקרא (שם) וכן במעשים שהובאו במעיינה של תורה (שם) ע"ש וכן מתבאר מדברי ספר מצות הלכות (הלכות אהבת ישראל בדרך מצותיך אות ד') שכתב שבאמת זהו הפירוש בכמוך, דהיינו אם היית מצטער מזה לא היית רוצה שחבירך יעשה לך כן, ה"ה שכן אל תעשה לחבירך, וציון לספר חסידים סימן שמ"ט ולפירוש החיד"א בברית עולם (שם), וע"ע שם (הלכה ה') שהוא קודם לחבירו דשלך קודם לשל חבירך, וכן אמרו חז"ל קודם לחיי חבירך וע"ע שם באורך מ"ש במצוה זו ע"ש.

וראיתי במעיינה של תורה פרשת קדושים (שם) שהביא מהחתם סופר להקשות דר"ע בבבא מציעא דף ס"ב ס"ל דחז"ל קודמים לחיי חבירך, וא"כ כיצד יכול הוא לקיים ואהבת לרעך כמוך ע"כ אומר כאן ר"ע שכמוך הוא כלל גדול בלימוד התורה שחייב אדם ללמוד תורה עם חבר אף כי ע"י כך הוא מבטל מתלמוד עצמו, והדין של חז"ל קודמים אינו חל אלא על ענינים חומריים וכו' ע"ש ולפי המבואר קושיא מעיקרא ליתא דאע"ג דחז"ל קודמים מתקיים שפיר מתקיים ואהבת לרעך כמוך בכל הענינים, דאין האהבה לחבירו כאשר אוהב את עצמו וכנ"ל מרוא"ח, וג"כ עצם פירושו בפסוק לע"ד אינו כפי פשוטו של מקרא. (ושו"ר בגוף דברי החת"ס והם נמצאים בפתוחי חותם הנדפס לפני חי"ד ושם אינו בלשון קושיא וע"ש). ובלא"ה ראיתי בשו"ת אגרות משה חאבה"ע ח"ד (סימן כ"ו אות ד') שכתב לדחות דבריו דבתורה ודאי תורתו קודמת כמפורש בקידושין דף כ"ט ע"ב וכו' וכן איכא דין קדימה בצדקה ברמ"א יו"ד סימן רנ"א סעיף ג' וכו', ולענין מצוה אם הוא וחברו צריכין לקיים מצוה וא"א אלא לאחד ודאי שאם יתן לחבירו יעבור על העשה, לכן לא מובן דברי החת"ס וצ"ע"ג ככוונתו וע"ש. ובגדולה מזה ראיתי בספר מצות הלכות (הלכות אהבת רעים ה"ט) שכתב שאפילו ספיקו קודם לודאי של חבירו דהו"ל חיי הנפש ודמי לדיני נפשות דספיקו קודם לודאי חבירו ע"ש.

עוד כתב באגרות משה (שם) שבכלל לא ידוע ענין הקדימות לחיוב האהבה דכיון שליכא אלא לאחד ור"ע לא סבר כבן פטורא דימותו שניהם, אלא מחוייבים ליתן רק לאחד, ולהציל אחד ממילא אף שהוא והאחר ממש שוין לו באהבה ובכל החיובים

מאי חזית דדמא דחבראי סומק טפי דלמא דמא דידי סומק טפי כלשון התוס' לענין שבלא מעשה אין חייב למסור עצמו בסנהדרין דף ע"ד ע"ב ע"ש ודבריו אלו של האגרות משה (הני"ל) נסתרים לע"ד מדברי הרמב"ן בויקרא (הני"ל) והמהרש"א בח"א בשבת (לא.) והתורה תמימה בבראשית (פ"ה אות ב') וביקרא (פרק י"ט אות קכ"ח) שהביאו ראייה מדברי ר"ע דס"ל דחייך קודמים לחיי חברך שהאזהבה לחבירו אינה אזהבה כאשר אוהב את עצמו ממש. והנראה דס"ל דאם איתא שיש לאהוב את חבירו כגופו ממש א"כ בכל כה"ג של קדימות אף דמאי חזית דדמאי דחברך סמיק טפי, והיה דמאי חזית דדמא דירך סמיק טפי, מ"מ מכיון שמחוייב לאהוב חבירו כגופו ממש מה שירצה יעשה והיינו בין אם ירצה הוא לחיות וחבירו ימות או שחבירו יחיה והוא ימות דאין נפק"מ מכיון שכאילו חד הם. ומזה שחזינן דר"ע דרש דחייך קודמים, והיינו שאינו בגדר של מה שירצה יעשה אלא שמחוייב להחיות את עצמו קודם א"כ חזינן שיש עדיפות לחייו מעל חיי חבירו וחזינן שאין הוא וחבירו כחד, וממילא נשמע דאינו כמוהו, והא דכתיב ואהבת לרעך כמוך, פירשו ד"ז כל אחד לפי דרכו וכנ"ל. ועיין בשו"ת הלק"ט ח"ב (סימן רכ"ט) שנשאל אודות שנים שאוהבים ונגזרה מיתה על אחד ובא חבירו ונמסר במקומו איזה מהם עדיף וכתב שלא היה ראוי להשיבו ע"ז וכו' וגער בו וע"ש כי פשוט שאסור לאבד עצמו לדעת כמוש"כ בפרדס יוסף (קדושים י"ט) בשם החבלים בנעימים ח"ג (סימן ק"ח) וע"ש. גם מ"ש באגרות משה (שם) דהלמד דלרעך לפי פשוטו הוא במקום את, שברוב מקראות כתוב ככה"ג בלשון את וכן ואהבת לו כמוך דכתיב בגר הוא במקום אותו, ואף שאיכא מ"ד דדריש אתין גם הלמד ידרוש ע"ש עיין ברמב"ן (שם) שכבר עמד בזה וכתב דיתכן בעבור שלא אמר ואהבת את רעך כמוך והשוה אותם במלת לרעך, וכן ואהבת לו כמוך דגר שיהיה פירושו להשוות אהבת שניהם ברעתו וע"ש, ובחוקוני (שם) כתב דהלמד דלרעך יתרה דוגמא לכל חיל פרעה ע"ש ומשמע דס"ל דכמוך היינו כפשוטו וי"ל (ועיין לקמן בסימן הבא) וע"ע בזה במלבי"ם (שם) מה שפירש לפי דרכו ע"ש.

ועיין בפלא יועץ (אות אהבת רעים) שכה כתב: ידוע הדבר כמה גדלה מעלת אהבת רעים ער שאמרו רז"ל [נתורת כהנים] (ויקרא י"ט י"ח), ירושלמי נדרים (פ"ט ה"ד), בראשית רבא (סוף פרשה כ"ד) [ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה ע"ש וכתב במעם לועז ויקרא (שם) בשם ספר הכונות ונגיד מצוה וסה"ח נ"ט, שמצוה על כל אדם לקבל על עצמו בכל בוקר לפני התפלה מצוה זו של אהבת ישראל ובזה ירויח חלק בכל המצות שעושים כל ישראל, והתפלה שהולך להתפלל תיקרא עי"כ התפלה של כל ישראל ואינה דומה תפלת יחיד לתפילת רבים שתפילת רבים מתקבלת יותר מהר ע"ש. וע"ע בספר מנחת אהרן פארדו (כלל ט' אות ה') שתיקן ד"ז בלשם יחוד קודם התפילה: ... ויהי נועם וכו' והריני מקבל עלי מ"ע של ואהבת לרעך כמוך והריני אוהב כל אחד ואחד מישראל כגופי. ומתוך כך תהיה תפלתו כלולות מכל ישראל כמבואר בספר הכונות וישתתף בצער חביריו כאילו הוא היה שריו באותו צער ממש ע"ש וע"ע בבא"ח (ש"ר פרשת מקץ אות ה') שכתב שקודם תפלה יקבל

עליו מצות ואהבת לרעך כמוך, ולכן אם יש אדם מישראל בצרה יתפלל עליו כל יום בפירוש ועיז תכלל תפילתו בכל תפלות כל ישראל ותעשה פרי למעלה ע"ש. וכ"כ כיו"ב בקיצור שו"ע (סימן י"ב ה"ב) שעיז גם תפילותיהם מתאחדות וכו' והיא רצויה לפניו יתברך שמו וע"ש. וכבר מודפס בסידורים לפני התפלה ד"ז, ויש גורסים בנפשי עיין בקונטרס קול יעקב בסוף סידור עוי"ח (עמוד כ"ז אות מ"ג). ע"ש.

סימן ס"ח

במצות ואהבת לרעך כמוך, האם חייב לאהוב את חברו ממש כפי מה שהוא אוהב את עצמו.

טרם כל שיח אפתח בדברי הגדולים שהובאו לעיל, וכבר הבאנו את דברי הרמב"ן בויקרא (י"ט, י"ח) על הפסוק הנ"ל שכתב בזה"ל: ... וטעם ואהבת לרעך כמוך, הפלגה, כי לא יקבל לב האדם שיאהוב את חברו כאהבתו את נפשו, ועוד שכבר בא ר"ע ולמד חי"ך קודמין לחיי חברך וכו' ויצוה הכתוב שלא תהיה פחיתות הקנאה הזאת בלבו אבל יאהב ברבות הטובה לחבירו כאשר אדם עושה לנפשו ולא יתן שיעורין באהבה וכו' ע"ש ופירש הרב שעוועל (שם) דלדעת הרמב"ן הפסוק מדבר כאן במעשים שע"י האהבה שבלבו, יספר בשבחו ויהיה כבוד חבירו וממונו חביב עליו כשלו וע"ש. וכן מתבאר מדברי המהרשי"א בח"א בשבת (לא). שכתב דמשמע ליה דקרא לא איירי אלא בכה"ג בל"ת וכו', אבל לגבי לעשות לו טובה לא קאמר ואהבת וגו' כדאמרינן חי"ך קודמין וכו', כן מוכיחין דברי תוספות ישנים ע"ש וכ"כ כיו"ב בתורה תמימה בראשית (ה' אות ב') ובויקרא (י"ט אות קכ"ח) וע"ש וע"ע בספר קול יהודה (פרשת קדושים) עה"פ דואהבת שכתב בשם ס' ערבי נחל ואהבת לרעך כמוך אם כפשוטו לא יתכן ולכן ביאר בתרגום מאן דעלך סני לך, לחברך לא תעביד כלומר בשלילה וכו' ע"ש (אלא שאין הדברים מדויקים דאדרבה בתרגום שם תרגם ותרחם לחברך כותך אנא ה' ע"ש ורק שבגמ' בשבת (לא). מובאת הלשון הנ"ל, וכבר העיר בזה המהרשי"א (הנ"ל) וע"ש) גם הבאנו מספר גביע הכסף בשבת (לא). בשם ספר שרביט הזהב שכתב שא"א לפרשו כפשוטו ע"ש וע"ע לעיל בשם ספר הברית ועוד. ע"ש.

גם הבאנו מהחזקוני (שם) בפירושו השני שכתב וז"ל: אינו אומר ואהבת את רעך כמוך דאי אפשר לעשות כן אלא לרעך, פירוש לעשות לו טובה כמו שאתה אוהב שיעשה הוא לך וכו' ע"ש אולם לפירושו הראשון שם שכתב והלמד דלרעך יתרה דוגמא לכל חיל פרעה ע"ש משמע דמבאר כפשוטו כמוך ממש וי"ל. אלא שזאת להעיר דכתחילת פירושו כתב על ואהבת לרעך כמוך בזה"ל: אם תעשה כן תאהבהו. ומשמע שאינו מפרש בלשון ציווי, והיינו דק"ל דמה שייך מצוה זו לכוללה ביחד עם

נקימה ונטירה לכן פי' דאם לא תקום ולא תטור ממילא יאהב את חברו, ולפירוש הראשון ממילא יאהבו כמוהו ולפירשו הב' א"א לומר כן אלא ממילא יאהבו לעשות לו טובה כאשר כמו שאהב שיעשו לו. וא"כ י"ל דליכא למשמע מיניה מידי לענין הלכה. כמו כן הבאנו מהתוס' בסנהדרין (מה.) על הא דאמרינן התם ברור לו מיתה יפה דיש מפרשים משום דלרעך במוך לא שייך מחיים דחייך קודמין ויש מפרשים משום דכתיב ברישא דקרא לא תקום ולא תטור וכו' ולשון נקמה היינו מיתה וכו' ע"ש דמפורש דכמוך אינו בחיים אלא רק לאחר מיתה. ואף שנראה ברור דודאי דס"ל דאף מחיים שייך ואהבת לרעך כמוך, וכמוש"כ בספר בנין אב ח"ג (סימן ע"ח אות ב') שהרי נאמר זה כלל גדול בתורה, ועוד אמרו בקידושין (מא.) שאסור לאדם לקדש אשה מבלי שיראנה משום ואהבת לרעך כמוך, רק הוסיפו דכיון שאין מקרא יוצא מידי פשוטו יש ללמוד ממנו שלאחר מיתה, ברור לו מיתה יפה וע"ש וע"ע להבא"ח בספרו עוד יוסף חי דרשות בויקרא (שם) דרבים נתקשו בד"ז איך תצוה התורה לאדם דבר שא"א לקיימו וכו' ואדרבה מצינו לחז"ל שאמרו חייך קודמין לחיי חבריך, וכתב לפרש ואהבת לרעך אהבה גמורה באופן שמוכרח לומר שהוא ג"כ יש לו אהבה כמוך דכמים הפנים כן לב האדם, אבל אהבה קלה שאינה מחייבת לומר שגם הוא כמוך באהבה שאוהב אותך, אין זהו רבוחא כי ידוע שמוכרח להיות במין האדם אהבה קלה, וא"צ לצוות על אהבה כזו הקלה וכו' ות"ד.

והנה ז"ל הרמב"ם בספר המצוות (מצוה ר"ו): הוא שצונו לאהוב קצתנו את קצתנו כאשר נאהב את עצמנו ושתהיה אהבתו וחמלתו לאחיו כאהבתו וחמלתו לעצמו בממונו ובגופו וכל מה שיהיה ברשותו אם ירצה אותו ארצה אני אותו, וכל מה שארצה לעצמי ארצה לו כמוהו, והוא אומרו יתעלה, ואהבת לרעך כמוך, ע"ש. ועיין נוסחא אחרת קצת במהדורת הגר"ח הלר ע"ש. ונראה דשפיר יש להלביש את דעת הרמב"ן ודעימיה (הנ"ל) אף בדעת הרמב"ם, דהרי אין מקרא יוצא מידי פשוטו ובתורה נאמר ואהבת לרעך כמוך, וע"ז פירש הרמב"ן דכמו היינו שיאהב ברבות הטובה לחבירו כאשר אדם יעשה לנפשו וכנ"ל, א"כ אף בדעת הרמב"ם יש לפרש על דרך הנ"ל את דבריו שכתב שתהיה אהבתו וחמלתו לאחיו כאהבתו וחמלתו לעצמו וכו', ודלא כמוש"כ הרב שעוועל על הרמב"ן (שם) שהרמב"ן בא להוציא ממה שכתב הרמב"ם בספר המצוות (הנ"ל) ע"ש והרי איהו גופיה ביאר דלדעת הרמב"ן הפסוק מדבר כאן במעשים שע"י האהבה שבלבו יספר בשבחו ויהיה כבוד חבירו וממונו חביב עליו כשלו הוסיף ע"ז במוסגר שכן ג"כ נראה מלשון הרמב"ם בהלכות דעות (פ"ו ה"ג) ע"ש וא"כ לפי"ז דבריו יסתרו זה את זה.

ואכן דיוקו זה בדברי הרמב"ם בהלכות דעות (הנ"ל) דהפסוק איירי במעשים כבר הקדימו בזה בספר ארח מישרים שו"ע למידות (פ"ג בבאיור אות א' עמוד 18) ות"ד שיתר נראה דמצות האהבה ואיסור השנאה מסתמא המה גם על פעולות האהבה והשנאה או לכד על פעולות ההנאה, וכן נראה ממצות אהבת השי"ת מפרשי דברים

ו', ה', וכן נראה מערכין ט"ז ע"ב וכו' ת"ל בלבבך בשנאה שבלב הכתוב מדבר, דמסברא החיצונה היינו אומרים שאיטור שנאה קאי על פעולת השנאה וכו' אבל במצות אהבת רענו דלא כתיב גבה בלבבך ממילא קיימינן בסברא החיצונה דקאי על פעולות ועבודות האהבה ובמניעה מלהרע לו, ולא באהבה שבלב בלבד, וכן משמע מהא דאמר מר בר רב אשי וכו' שבת קי"ט ע"ב וכו' וכן משמע קצת מדברי הרמב"ם בהלכות אבל (ריש פ"ד) שכל הדברים הנכללין במצות ואהבת וגו' כולם הם פעולות או דיבור, לא דברים שבלב וכמו כן בהלכות דעות (פ"ו ה"ג) וע"ש דברי הרמב"ן (הנ"ל) הם סיוע גדול לדבריו לדעתו הפסוק מדבר כאן במעשים וכנ"ל (אם כי בדעת הרמב"ן י"ל דכמוך ממש זהו במעשים, אולם לאהוב לא כמו שאוהב את עצמו בדברים שבלב, חייב עכ"פ לאוהבו) וכן משמע ג"כ מדברי ספר החינוך (מצוה רמ"ג) שכתב בתוך דבריו וז"ל: ... שיתנהג עם חבריו כמו שהוא מתנהג עם עצמו לשמור ממונו ולהרחיק ממנו כל נזק וכו' ועובר עליה ולא נזהר בממון חבריו לשמרו, וכ"ש אם הזיק אותו בממון או צערו בשום דבר לדעת בטל עשה זה, מלבד החיוב שבו לפי הענין שהזיק כמו שמפורש במקומו ע"ש ואילו גבי שנאה כתב החינוך לעיל (מצוה רל"ח) בתוך דבריו וז"ל: ... אבל כשיראה לו שנאה וידע שהוא שונאו אינו עובר ע"ז הלאו, אמנם עובר על לא תקום ולא תטור, ועובר כמו כן על עשה שנאמר ואהבת לרעך כמוך, ומ"מ שנאת הלב היא קשה מכל השנאה הגלויה וכו' והעובר עליה וקבע שנאה בלבו לאחד מכל ישראל הכשרים עבר על לאו זה וכו' ע"ש ובלכתנו בדרך זו דאף החינוך ס"ל דואהבת היינו במעשים יוצא ממילא עפ"י הנ"ל דאף החינוך ס"ל דכמוך אינו ממש, ומצטרף לכל הגדולים הנ"ל דס"ל כן, ואף לפי"ז בודאי שכ"ז הוא פועל יוצא מאהבה בלב, ובודאי שיש ענין ואולי אפילו חיוב לאהוב בלב את חבריו, אף שלא יקבל לב האדם לאהוב חבריו כפי שאוהב את עצמו.

ועל דרך זו שביארנו את דברי הרמב"ם בספר המצוות יש לבאר ולפרש את דברי ספר חרדים (פ"ט אות כ"ח) שכתב כיוצא בלשון הרמב"ם בהלכות דעות (הנ"ל) ובתוספת קצת כיעו"ש וכן יש לפרש עד"ז את דברי המסילת ישרים (פרק י"א) שכתב בזה"ל: אם תרצה ליתן לאיש הזה את אשר לא רצה הוא לתת לך וכו' לפחות לא תתנהו בסבר פנים יפות וכו' על כן באה התורה וכללה כלל שהכל נכלל בו ואהבת לרעך כמוך, כמוך בלי שום הפרש, כמוך בלי חילוקים, בלי תחבולות ומזימות כמוך ממש וע"ש דהיינו לגבי המעשים, אולם לא כמוך ממש לגמרי כי לא יקבל לב האדם שיאהב את חבריו כאהבתו את נפשו, ועוד שכבר בא ר"ע ולמד חי"ך קודמין, וכמוש"כ הרמב"ן (הנ"ל) וכנ"ל, ובפרט ג"כ יש להתרחק ככל האפשר מלומר שנחלקו במציאות. והרמ"ק בספר תומר דבורה (פ"א במידה ה"ד) אחר שכתב שכל ישראל הם שאר בשר אלו עם אלו מפני שהנשמות כלולות יחד וכו', כתב ולכן ראוי לאדם להיות חפץ בטובתו של חברו וכו' שהרי הוא – הוא ממש, ומטעם זה נצטוונו ואהבת לרעך כמוך וכו' וע"ש. והרואה יראה דאף שכתב לשון שהרי הוא – הוא ממש, אין שום הכרח

לומר דכונתו שחבירו כמוהו ממש לגמרי, דרק יש בחבירו חלק קטן ממנו, אולם העיקר זה הוא, ודו"ק.

ועפיה"א יש להעיר לע"ד עמ"ש בספר בנין אב ח"ג (סימן ע"ח) לעשות בזה מחלוקת בין הרמב"ם לרמב"ן, ולומד (שם) ברעת הרמב"ם דס"ל שיש לאהוב כל אדם מישראל, ולא רק להתנהג עמו כמוך וע"ש ולא ראיתי הכרח לזה בכל דבריו שם, וכבר הבאנו גדולים שלא פירשו כן את דברי הרמב"ם וכנ"ל. גם מ"ש בבנין אב (שם) לדייק בדברי הרמב"ם שכתב שמצוה לאהוב כל אחד מישראל כגופו ולא כתב כנפשו, ובזה מיישב, דאף דאוהבו כגופו, מ"מ חייך קודמין, וכשמדובר בנפש אין לאוהבו כמוהו ע"ש לע"ד אין זה מוכרח, ועיקר כונת הרמב"ם לומר שיאהב חבירו כמוהו, ולפמ"ש זה במעשים. ומ"ש בבנין אב (שם) שמקור דברי הרמב"ם זהו מהירושלמי וכו'. לא ידעתי מדוע לא נאמר שמקור דבריו הם בתורה עצמה דאמר קרא ואהבת לרעך כמוך (ולפיה"א א"צ לכל מה שכתב בבנין אב (שם) אותיות ד' וה') לבאר כיצד יש להגיע לאהבה בפועל אליבא דהרמב"ם) כמו כן לע"ד מתפרשים כפשוטם דברי הרמב"ם בהלכות דעות ובהלכות אבל (הג"ל) שמכיון שיש לו לאהוב את חבירו יש לו לספר בשבחו וכו' וכמו כן בביקור חולים וכו', דמצד עצם המצוה הפרטית הם מצות מדבריהם, אולם באופן כללי הם שייכים למצוה כללית דואהבת וגו', ודלא כמוש"כ לפרש באופן אחר בבנין אב (שם) ע"ש וכ"ז אחר המחיר מהדר"ג שליט"א, והנלע"ד כתבתי.

ומצאתי סייעתא הן למה שכתבנו בדעת הרמב"ם הן למה שכתבנו בדעת ספר חרדים, מדברי הספר הנפלא יד הקטנה על הרמב"ם בהלכות דעות (הג"ל) שאחר שהעתיק את לשון הרמב"ם בהלכות דעות (הג"ל) בתוספת דברים מן הסמ"ג והחרדים וכמצויין במנחת עני (שם) כתב ח"ל: אבל כל החיוב של זאת המצוה הוא באופן שלא יגיע בו נזק לאוהב מפני זאת האהבה, ושלא יצטרך להניח מלאכתו מפני עשיית מלאכת חבירו, כי כבר בא ר"ע ולימד חייך קודמין לחיי חבירך, ואף אין החיוב שיאהבו כאהבתו את נפשו ולעסוק ולטרוח עבורו כמו שהוא עוסק וטורח בשביל עצמו, כי לא יקבלה לב האדם אלא צותה התורה לאהוב את חבירו אף אם יהיה מושפע מכל הטוב יותר ממנו וכו'. ודבריו כאן מיוסדים ובנינים עפ"ד הרמב"ן הג"ל, וכמצויין במנחת עני (שם) ע"ש והמתבאר מדבריו שלומד כן אף בדעת הרמב"ם והחרדים, ועפיה"א יש להעיר עמ"ש בפלא יועץ (אות אהבת רעים) שכתב בתוך דבריו שם שעיקר מצות האהבה היא בלב ע"ש והרי כבר התבאר שעיקר מצות האהבה היא במעשים ולא בלב. וראיתי בספר בנין אב ח"ג (סימן ע"ח אות ג') שכתב שדברי הרמב"ן (הג"ל) צ"ב דוכי לא מצינו בתורה ציווי לאהבה בפועל, ועוד הקשה בהמשך ממצות אהבת הגר דמשמע לאהוב אותו ממש כמוש"כ הרמב"ם וכו' וע"ש ולא הבנתי קושייתו דנראה ברור דודאי ששייך לצוות על האהבה וכדמצינו בעוד מקומות, אולם לצוות על אהבה לאוהבו כמוך זה לא מצינו, וע"ז כתב הרמב"ן דלא

תפא

יקבל לב האדם ד"ז וזה הפלגה, גם מה שהקשה בבנין אב (שם) דהרי בן פטורא בבב"מ (סב.) לא ס"ל דחי"ך קודמין וכי נאמר לדעת בן פטורא הפלגה הרי כן צוה הכתוב ע"ש לזאת נשיב ונאמר לע"ד דשפיר י"ל דאף לדעת בן פטורא הו"ל הפלגה כי לא יקבל כן לב האדם אף דס"ל דימותו שניהם ולא ס"ל דחי"ך קודמין, והרמב"ן רק הביא ראיה לעצם דבריו דמוכרחים לומר דהו"ל הפלגה אליבא דר"ע דס"ל דחי"ך קודמין, ומוה נלמד אף לבן פטורא שזוהו פירוש הפסוק, ומ"ש בבנין אב (שם) ליישב שצ"ל לדעת הרמב"ן דעיקר ההכרח לפירוש ואהבת לרעך הוא מדיוק הכתוב שזה כלל גדול בתורה הבא למנוע מאיסורים שבין אדם לחבירו, וע"כ פירש הכתוב כהפלגה שהרי חי"ך קודמין וכי ע"ש ולא ידעתי מהו דיוק הכתוב שזה כלל גדול בתורה, רק שר"ע דרש כן, וכמו כן נראה דאם איתא כן העיקר חסר מן הספר, דברמב"ן (שם) לא הזכיר כלום מזה ואשר ע"כ נראה שביאור דבריו של הרמב"ן הוא כמוש"נ (וכמו"כ א"צ להגיע לפי"ז לומר דבן פטורא ס"ל כבן עזאי בירושלמי דלקמן כמוש"כ לבאר כן בבנין אב (שם) בהמשך דבריו ע"ש וע"ע לקמן בשם המלבי"ם שג"כ כתב כהבנין אב ומ"ש ע"ז).

וראיתי בירושלמי בנדרים (פ"ט ה"ד): כתיב לא תקום ולא תטור את בני עמך היך עבידא הוה מקטע קופר ומחת סכינא לידי תחזור ותמחי לידיה, ואהבת לרעך כמוך. וכתב בפני משה (שם) שמפרש טעם המקרא דרך משל, היז דומה למי שמזחזכך בשר בסכין והכה הסכין על ידו שאם תעלה על רעתך לחזור ולהכות להיז שהכתה בסכין על ידו האחרת ולנקום נקמת היד שהוכתה, והי"נ כמו כן שהרי אמרה תורה ואהבת לרעך כמוך ע"ש וכיו"ב פירש בקרבן העדה (שם) דכן הדבר הזה כיון שכל ישראל גוף אחד דין הוא שלא ינקם מחבירו שהוא כנוקם מגופו ע"ש (וראיתי במעיינה של תורה בפרשת קדושים שהביא לפרש כן בשם מילין חרתין ע"ש. ולא זכר שר שכן מפורש בירושלמי הנ"ל) ואף דברי הירושלמי הנ"ל יכולים להתפרש על הדרך הנ"ל דכמו שעל עצמו אינו רוצה שיעשה לו כן ה"ה על חבירו דלגבי זה יש לו להחשיבו כמוהו וחשיב כאילו מכה עצמו, אולם שפיר י"ל דאף לפי הירושלמי אין הכונה שיהיה כמוהו ממש וכנ"ל, וראיתי להמלבי"ם בויקרא (שם) שלומד שבזה נחלקו ר"ע ובן עזאי, דבן עזאי ס"ל שיש לאהוב חבירו כנפשו ור"ע לא ס"ל ואזיל לשיטתו דחי"ך קודמין וכן לומר בדעת הלל וע"ש לע"ד אף בדעת בן עזאי י"ל כן.

ושו"ר בספר מכתב מאליהו ח"ג (עמוד 88) והלאה) שהאריך לומר שישנם שלשה פירושים למצות ואהבת לרעך כמוך זה עמוק מזה כל אחד מהם מצוין מדרגה עליונה יותר של הזדהות עם כל אחד מישראל, ותחילה וראש הביא את דברי הרמב"ן (הנ"ל) שאין מלת כמוך כפשוטה והאריך לבאר דבריו שהמצוה היא לבטל את הקנאה מלבו שירצה שתהינה לחברו כל הטובות שהוא רוצה עבור עצמו ע"ש ולפמ"ש אין זה כ"כ מדויק, ועיקר דברי הרמב"ן שיש להשוות חבירו אליו במעשים וכנ"ל, ויש להאריך. והוסיף במכתב מאליהו (שם) שישנה בחינה נוספת והיא כמוך ממש כמוש"כ

במסילת ישרים פרק י"א שוין בלי שום הפרש, וגדר זה מצינו בירושלמי (הנ"ל) וע"ש ולפיה"א אין דבריו מוכרחים, וא"צ לכפול את הדברים, ומה גם דלא יקבול לב האדם כן כמוש"כ הרמב"ן, ועוד הוסיף (שם) שישנה בחינה נעלה יותר מוז עפ"ד המדרש בראשית רבא (סוף פכ"ד) שלא תאמר הואיל ונתבותי יתבזה חברי עמי וכו' א"ר תנחומא אם עשית כן דע למי אתה מבה, בדמות אלוקים עשה אותו ומבאר הרקנטי (פרשת קדושים) שהאזהב את חבריו הנעשה בצלם הוא אוהב השי"ת ומכברו וע"ש ופירושו זה של האהבה אינו נוגע עכ"פ בעיקר חיוב המצוה אלא בראיה המביאה אותו לאהוב את חבריו. (ועיין בבנין אב (סימן ע"ח אות ג') (הנ"ל) שכתב כיוצא בדברי המדרש מדנפשיה) וראיתי בספר בנין אב (הנ"ל) שהביא את הנוסח המופיע בסידורים בתחילת התפילה בשחרית שהריני אוהב כל אחד מישראל כנפשי ומאודי, וכתב שצ"ע נוסח זה, וכתב לבאר שהדברים אמורים כבן עזאי שהמצוה כוללת כלל גדול מזה וע"ש (ועצם הקושיא, יש להקשותה ביתר שאת לפמ"ש בבנין אב (שם) לעיל מיניה דלהרמב"ם יש לאהוב את חבריו כגופו ולא כנפשו. ע"ש אלא דעיין לעיל שכתבנו לבאר בא"א דברי הרמב"ם) ולע"ד דוחק לומר כן מאחר דקימ"ל הלכה כר"ע מחבירו, ומה גם שאין שום הכרח לומר דבן עזאי ס"ל שיש לאהבו כמוהו ממש, וכנ"ל, ואשר ע"כ נראה שכנפשי ומאודי זהו הפלגה, וכעין מה שביאר הרמב"ן (הנ"ל) דקימ"ל דחייך קודמים, ואתיה אף כר"ע, והלנע"ד כתבתי.

ועלה בירינו דאין חיוב על האדם לאהוב את חבריו ממש כפי מה שהוא אוהב את עצמו, דקימ"ל דחייך קודמים לחיי חבריך. וכוננת התורה לאהוב חבריו במעשים, דהיינו הן בשלילה דמה ששנוי עליו לא יעשה לחבירו וזוה הוא עצמו שוה לחבירו ממש, והן בחיוב לעסוק ולטרוח עבורו, אולם לא כפי מה שהוא עוסק וטורח בשביל עצמו. אבל יאהב ברבות הטובה לחבירו כאשר עושה לנפשו ולא יתן שיעורין באהבה.

סימן ס"ט

ההורג כינה בפני חבריו, או הרק בפני חבריו, או שמפיה בקירוב לחבירו, האם מבטל בזה מ"ע דואהבת לרעך כמוך. והאם מותר מצד הדין למנוע עצמו מהפחה.

לאור האמור בגדרי המצות עשה של ואהבת לרעך כמוך ראיתי להוסיף עפ"י דבריו המפורשים של ספר החינוך (מצוה רמ"ג) שכתב בתוך דבריו ה"ל: ... שיתנהג עם חבריו כמו שהוא מתנהג עם עצמו לשמור ממונו ולהרחיק ממנו כל נזק וכו', ועבר עליה ולא נזהר בממון חבריו לשמרו, וכ"ש אם הזיק אותו בממון או צערו בשום דבר

לדעת בטל עשה זה וכו' ע"ש דבכלל זה הוא ההורג כינה או הרק בפני חבריו ונמאס, דהרי גרם לו צער, ובטל עשה זה כשעשה כן לדעת.

ואף דבגמ' בחגיגה (ה.) על הפסוק כי את כל מעשה האלוהים יביא במשפט על כל נעלם, אמר רב זה ההורג כינה בפני חבריו ונמאס בה ושמאל אמר זה הרק בפני חבריו ונמאס בה ופרש"י (שם בד"ה על כל): אפילו דבר מועט משמע ע"ש ולפי האמור לכאורה אין זה דבר מועט ביטול מ"ע דואהבת ואין כאן לכאורה רבותא שהקב"ה מביא ע"ז במשפט, אולם לזאת י"ל דכאן איירי שלא לדעת וכדכתיב בקרא על כל נעלם וכפי שפרש"י שם: ואף על הנעלמות ממנו שעשה שוגג הוא מביאו במשפט ע"ש וע"ע במהרש"א בח"א שם: נעלם הוא השוגג וכו' כי האדם נדון גם על השוגג שהוא קרוב למזיד כדאמרינן בעלמא, א"נ כגון ששגג בשבת בהעלם מלאכות שלא ידע שזו המלאכה אסורה דנידון על כך דהוה ליה ללמוד ולא למד ע"ש וע"ע להר"ף בעין יעקב (שם) שאינו מכזיב להמאס לחברו והוא דבר נעלם כי לא ידע שיהיה חברו נמאס ע"ש ובכה"ג לא ביטל מ"ע זו, והתביעה עליו היא, דאף שבשעת מעשה לא התכוון לכך במזיד מ"מ היה לו לתת לב יותר ולהרחיק מחבירו הצער וכמו שמתבאר מדברי המהרש"א בח"א (שם) דבהורג כינה היה אפשר לו להשליכה ולא להרגה בפני חבריו כמ"ש לגבי שבת, ושמאל הוסיף דאף הרק דאי אפשר לו בלא ריקקה היה אפשר להבליעה בכסותו כמו לגבי תפילה ע"ש [ומ"מ בודאי שכאשר היה אנוס גמור שלא היתה ברירה אחרת דאין עליו תביעה ולא יביאו הקב"ה ע"ז במשפט, וכדקימ"ל בכ"ד דאנוס רחמנא פטריה ופשוט] ומ"ש החינוך (הנ"ל) שאם הזיק את חברו בממון או צערו בשום דבר לדעת בטל עשה זה, נראה דבעצם אף שלא לדעת ישנו ביטול עשה זה, אלא שאינו חמור ואין כאן ביטול עשה לדעת.

ועפ"יה יש עוד להוסיף דאף להפיח בקירוב לחבירו יש לאסור מחמת ביטול מ"ע דואהבת מכיון שחבירו נמאס מחמת הריח, וכ"ז כמובן כשאינו לאונסו עיין בשו"ע (סימן ל"ח סעיף ב') ועו"ש (סימן ע"ט סעיף ט') ועו"ש (סימן פ') ועו"ש (סימן ק"ג) ובמ"ב ובכף החיים (שם) בהנוגע לנד"ד ע"ש ועיין ביפה ללב (סימן ק"ג סק"ג) שכתב בשם ספר חסידים (סימן תתק"ח) דיש סכנה אם יעצור ההפחה וכו' דעושה לו הרוח כאב לב ויהיה מסוכן ב"מ, וכתב ע"ז ביפ"ל דלפי"ז אף שאינו עובר משום בל תשקצו יש לחוש משום ונשמרתם וגו' כיון דחמירא סכנתא ע"ש. ובכף החיים (שם סק"ט) כתב ע"ז דנראה שהכל לפי מה שהוא אדם, שיש שבא ע"י חולי והוא מזיק, ויש שבא ע"י הרגל וזה אינו מזיק ע"ש.

והנה ז"ל הספר חסידים (שם): מעשה בחסיד אחד שבא אצל חכם, ראה החסיד טליתו של חכם פרוסה על הספרים, שאל לו החסיד למה פרסתך טליתך על הספרים, א"ל מפני שאני חולה ועצירות יש לי, וכשאני מוציא רוח מלמטה מקל עלי ואני תדיר עושה כן, ואם לא שאני מוציא תדיר רוח מלמטה היה עושה לי הרוח כאב ללב והייתי מסוכן ואני פורס לכך בגד על הספרים וכו' ע"ש והרואה יראה דאין הדברים

מדוייקים כפי שהובא ביפה ללב ובכף החיים (הנ"ל) בשמו, ולא אמר שיש סכנה אם יעצור ההפחה וכו', אלא דאותו חכם שהיה חולה ויש לו עצירות הכיר בעצמו שכאשר מוציא רוח מלמטה מקל לו וכמו כן ידע שאם לא היה עושה כן באופן תדיר יבא ח"ו לידי סכנה, ואף אותו חכם מתבאר ועולה מדבריו הס"ח שאם יעצור עצמו באופן חד פעמי אין לחוש לו לסכנה, ורק שבאופן כללי יש לו להוציא תדיר רוח, דא"כ יהיה מסוכן. אולם ז"ב שאין באן הוראה כללית שיש סכנה אם יעצור ההפחה בסתם אדם לא מיניה ולא מקצתיה. ועוד אמינה בס"ד דאף לפי מה שפשר בכף החיים (הנ"ל) שכאשר בא ע"י חולי הוא מויק לבין כאשר בא ע"י הרגל שאינו מויק וכנ"ל, לפידיא י"ל דבסתם אדם אף אם בא ע"י חולי אין לנו ראייה משום מקום שמויק, אלא שכך הוה עובדא שאותו חכם היה חולה והיה לו עצירות, והכיר בעצמו שע"ז שמוציא רוח תדיר מונע עצמו מלבוא לידי סכנה, וכדקימ"ל ביומא (פג.) דלב יודע מרת נפשו ע"ש והרי בעלמא אין איסור בזה שמונע עצמו מלהפיח כמוש"כ במ"ב (שם סק"ג) ובכף החיים (הנ"ל) דלא חיישינן לבל תשקצו ע"ש (ובשיש עליו תפילין אסור להפיח, וה"ה כשאין עליו תפילין והוא עומד בשעת התפילה כמבואר בפוסקים) ולכן נראה דאין לחוש אף בחולה לחשש דסכנה, אא"כ יודע בודאי או שיש ספק כלשהוא בעצמו, דלב יודע מרת נפשו, וק"ו כשרופא א"ל כן ודו"ק.

ונשובה לנד"ד דעכ"פ כשאינו לאונסו ועושה כן מדעת נראה שמבטל מ"ע דואהבת. ועיין בשו"ע (סימן ג' סעיף ח') כשנפנה בשדה אם הוא אחרי הגדר יפנה מיד ובבקעה יתרחק עד מקום שלא יוכל חבירו לראות פירועו. ובמ"ב (שם ס"ק ט"ז) כתב דאעפ"י שחבירו שומע קול עיטושו שלמטה אין בכך כלום שבהשמעת קול עיטושו שלמטה אין בו איסור משום צניעות אלא שהיא חרפה ובושה לבני אדם ומי שאינו מקפיד אינו מקפיד וע"ע שם (ס"ק ט"ז) ע"ש וע"ע בבא"ח (ש"ר פרשת ויצא אות ז') שאתר שכתב ככל האמור הוסיף דבימי חכמי התלמוד לא היו מקפדין ע"ז וכמ"ש ר"ז בשו"ע ע"ש וע"ע בכף החיים (שם) ע"ש. ועפ"יה נראה פשוט דבכה"ג שחבירו מרוחק ממנו במרחק כזה שלא יכול לראות פירועו אף ששומע עדיין קול עיטושו מ"מ אם לא מגיע אליו ריח, אין שום איסור ולגבי קול עיטושו עצמו מתבאר יוצא מהנ"ל דאין העולם נמאסים מזה, ומי"מ נראה פשוט שאם יודע שחבירו אסטניסט ונמאס אף בקול בלבד ירחיק ממנו עד כדי כך שלא ישמע קול עיטושו מדין ואהבת לרעך כמוך, שזהו כלל גדול בתורה. והמזהיר והנזהר ירבה שלומם כנהר.

והמורם מן האמור, שההורג כינה לפני חבירו, או הרק לפני חבירו, או שמפיח בקירוב לחבירו ועושה כן במזיד, מבטל בזה מ"ע דואהבת לרעך כמוך. ואף בשוגג הקרוב למזיד וביאו הקב"ה ע"ז במשפט (אולם אנוס רחמנא פטריה ופשוט). ופירות הנשרים, שאין איסור למנוע עצמו מהפחה, וה"ה שאין לחוש לסכנה, אא"כ הוא חולה ויש לו עצירות, ולב יודע מרת נפשו שדי"ז יכול להביאו לידי סכנה ח"ו. (ואדם כזה כיצד יש לו לנהוג גבי תפילין ותפילה, מבואר בשו"ע ונו"כ בסימן ל"ח ובסימן פ' ואכמ"ל).

סימן ע'

האם מובטחת עשירות לעמלי תורה.

ראיתי בספר דרך אמונה הלכות שמיטה ויובל (פ"ג ס"ק ס"ד) שהביא את דברי הגמ' בשבת (קנא:) דא"ר ג' נקטינן האי צורבא מרבנן לא מעני. והוסיף דא"ר ג' שאנו רואים שיש ת"ח וכהנים שהם עניים ואביונים זהו כאשר הקב"ה יודע שזה טובתם ע"ש וק"ל דגבי צורבא מרבנן הקשתה הגמ' בשבת (שם) והא קא חזינן דמיעני ותירצה הגמ' אם איתא דמעני אהדורי אפתחא לא מהדר ע"ש גם בברכת פרץ (פרשת מקץ) כתב שלא הובטח לעמלי תורה שיזכו לעשירות וכי"ב כי הכל לפי מה שנגזר עליו וכו' אבל מ"מ זה מובטח להם שע"י עסק התורה לא יפסידו ולא יגרע חלקם מכמות שהיה בא להם אילו לא עסקו בתורה ע"ש.

ובזה נראה לבאר דברי רש"י בשמות (ט"ז, ל"ב) ... והם אומרים נניח מלאכתנו ונעסוק בתורה מהיכן נתפרנס וכו' בזה נתפרנסו אבותיכם הרבה שלוחין יש לו למקום להכין מזון ליראיו ע"ש, דלא יגרע חלקם מהפרנסה ע"י עסק התורה, ומכ"ש לפמ"ש בברכת פרץ (שם בהמשך) דגם כי באמת לבסוף אחר זמן רב משתלם לו גם בעוה"ז וכו' ע"ש ועיין בספר קול יהודה (פרשת וישב) שישנם צדיקים שנולדו במזל שלפי הטבע מגיע להם עושר ושלחה, לאלו אין קפידא אם יקבלו גם בעוה"ז ולא יחסר להם כי הם לא בקשו זאת, המזל שלהם עושה זאת, אבל אותם שלא נולדו במזל כזה צריך לעשות להם נס חוץ מהטבע כדי לקבל שלחה בעוה"ז אלא צריכים לשלם בעד דבר שכזה וזה חבל לבזבו על עוה"ז, ועפ"ז מבאר את המעשה דר"א בן פדת בתענית (כה.) וגם אם לא נולד במזל טוב אם הוא מסכים שיחסר לו מה שהוא ממצותו אוי יתנו לו גם זאת, אמנם לא כל הצדיקים מסכימים וע"ש וכיון בעיקר דבריו לדברי התוספות יו"ט ר"פ שלשה שאכלו שהובא בקובץ מאמרים (עמוד ל"ו), דמה שיש לאדם ממזלו אין מנכין לו כלום בשביל זה מחלקו לעוה"ב, אבל אם יבקש אדם שיתנו לו יותר מהקצוב לו לפי מזלו אי אפשר לתת לו בחנם וכו' וכתב בקובץ מאמרים (שם) דר"א בן פדת ודאי לא נתרצה להחליף עולם עומד בעולם עובר ע"ש (אלא שלא מצאתי כן בתוספות יו"ט (שם)).

וכ"ז חופף למעשה שהובא בתענית (כה.) הנ"ל, ולעיל מיניה גבי ר"ח בן דוסא שאמרה לו אשתו עד מתי ניזל ונצטער כולי האי, א"ל מה נעשה, א"ל בעי רחמי דניתבו לך מידי, בעי רחמי יצתה כמין פיסת יד ויהבו ליה חר כרעא דפתורא דדהבא, ראתה אשתו בחלום שעתידים צדיקים שיאכלו על שלחן זהב שיש לו שלוש רגלים, והם על שלחן זהב שיש לו שני רגלים, וכו' ובקש רחמים ולקחו מן השמים את הרגל זהב שקבלו וגדול היה הנס אחרון יותר מן הראשון, דגמירי מיהב יהבי, מישקל לא שקלי ע"ש. וע"ע מעשה כיו"ב במדרש רבה (רות פרשה ג' פיסקה ד') גבי ר"ש בן

מכיון שהוא רשע אין לו דין נשיא ע"ש דלפיה"א אף רשע אינו נפקע מדין מלך או נשיא וד"ק.

ומה שכתבנו (שם) אודות כבוד לעשירים, יש לציין עוד לגמ' בקידושין (מט:): ולדברי הרמ"א בשו"ע א"ח (סימן רפב). ומה שהבאנו שם משו"ת אגרות משה חיל"ד (ח"ג סוף סימן צה) שכתב שלא מצוי לכ"ע עשירים שנותנים מעשר, וכ"ש שאין לחוש שמא נתן חומש, עיין בפירוש רבינו יונה במשלי (כב, טז) שמתבאר מדבריו שרוב העשירים הם צרי עין ע"ש.

בסימן סד, מתי יש להשיב לכסיל כאולתו, הערנו בתוך הדברים ע"ד ספר גביע הכסף על שבת (עמוד תז), והלום בגביע הכסף על עירובין (עמוד תכו) כתב ליישב את הערתינו על דבריו, ונסתייע מדברי הבן יהודע ע"ש ולע"ד הערתינו במקומה עומדת, ועיקר דברינו שם הם לבאר את דברי המאירי, ושפיר יש לפרשו כמוש"כ (שם) ע"ש וד"ק.

בסימן סה, שלא לדבר בלשון מגונה, כתבנו שיש לשון שאין בה חסרון של לשון שאינה נקיה, אולם מכיון שיש לשון צח ונקי הכי עדיף טפי וע"ש, וכ"כ כ"ב בספר גביע הכסף על פסחים (דף ג) שנדפס הלום ע"ש.

ב. במצות ואהבת לרעך כמוך, חייך קודמים אף בדברים רוחניים, האם גם בשוגג יכול לבטל מצות עשה דואהבת לרעך כמוך.

בסימנים סו טז, הארכנו ע"ד המהרש"א בשבת (לא). אם ס"ל ואהבת לרעך כמוך ה"ל אף בקום ועשה ואנכי הרואה בפמ"ג א"ח (סימן קנו בא"א סק"ב) שנראה שמסתפק בדעת המהרש"א (הנ"ל) האם כוונתו דוקא כשיכול לעשות לעצמו, או שאף שא"א לעשות לעצמו אינו עובר בהעדר טובה, ובהמשך דבריו דייק מדברי הרמב"ם (הלכות דעות פ"ו ה"ג). שאף לעשות לו טובה כמו לעצמו יש ואהבת וע"ש, וזה מחזק את המבואר בדברינו שם (וע"ע לקמן בד"ה ומ"ש).

ואודות מ"ש (שם) שחייך קודמים אף בדברים רוחניים, ע"ע בשערי תשובה על השו"ע א"ח (סימן תפ"ב) ובספר ענף עץ אבות על אבות (עמוד רנא) ובספר טובך יביעו ח"ב (עמוד תפח) וע"ע בשו"ת חמדת אברהם ח"ד (סימן לה) ואכמ"ל.

בסימן סט הבאנו את דברי ספר החינוך (מצוה רמג) שכתב שמי שלא נזהר בממון חבירו, וכ"ש אם הזיק אותו או ציערו בשום דבר לדעת ביטל עשה דואהבת לרעך כמוך. ויש להוסיף ולציין לדברי הבא"ח (ש"ד וארא אות יג) שכתב להתיר לקנה

אפו אפילו בפרשה ראשונה דק"ש כאשר ימאס בעצמו וגם אחרים וכו' שקשה להם מאוד, וגם אסטניס, ורק שישתוק בעת הקינוח ע"ש וע"ע בדרכי הלכה על קצש"ע (עמוד עח) שכתב שבימינו אנשים מקפידים כשיוקדים על ידם, ואם בא לו רוק באמצע תפילתו ימתין מעט, ויצא לבחוף ויריקנו בכיור וכדומה, ויחזור למקומו לתפילתו ע"ש וע"ע שם לעיל (עמוד סג) שכתב שבימינו שבתי הכנסת מרוצפים ואין רגילים לרוק אפילו ברחוב, איסור חמור הוא לרוק בבית הכנסת ע"ש. ובאדרת תפארת (שם) כתבנו שאף שלא עשה דברים אלו מדעת, בכ"ז ביטל מ"ע זו דואהבת לרעך כמוך, אלא שאין זה חמור כמו שעושה כן מדעת ומבטל במזיד מ"ע. (ועיין בבית הלוי עה"ת (פרשת וישלח בד"ה וזהו), ודבריו קרובים לדברי המהרש"א שהבאנו שם ע"ש).

וראיתי בספר הנפלא לרעך כמוך ח"ב (עמודים 112-113) שדן בזה, והביא מספר אורח משפט (חושן משפט סימן כו) שכתב שבלא כוונה לא מבטל את מ"ע דואהבת לרעך כמוך, והגר"ח"ק שליט"א כתב שטעם הדבר, שהתורה אסרה את המזיד דוקא, ומ"מ ראוי לזהר גם משוגג, וציין בספר לרעך כמוך (שם) כמה מקורות, ושהעיר לו ח"א שליט"א שמסתבר שיש שוגגים שנחשבים איסור גם בנד"ד, כגון שיודע שעושה פעולת ציעור אך לא יודע שאסור לצער או שחושב שמוותר לצער, והביא לזה דאיה מהנמ' בב"ק (צב.) שכאשר היה לו ללמוד ולא למד חייב וכו', וכל"פ הרמב"ם בהלכות מלכים פ"י שזה קרוב למזיד, וכרבא במכות (ט) וכו', ושזו היתה התביעה על אבימלך וע"ש, ולע"ד נראה שאף כאן אין דבר זה שונה משאר מקומות, וכאשר עשה כן באונס רחמנא פטריה (נדרים כו.), ואף חבירו שהצטער ממעשהו, כשיודע שהיה אנוס לדבר מקבל דבר זה בהבנה, אולם הא לאו הכי אעפ"י שלא עשה כן במזיד הר"ל שוגג כמו בשאר איסורים, ומ"ש בספר החינוך (הנ"ל) בלשון מזיד היינו שכאשר עושה כן במזיד, הר"ל מבטל במזיד מ"ע זו, ודרכו לכתוב כ"ל ביעוד מקומות, עיין לדוגמא לקמן (סוף מצוה שלז) לגבי אונאה ע"ש, ומפורש בטור חושן משפט (ריש סימן רכז) דאף בשוגג הוא באיסור לאו ע"ש וכן יתפרשו עד"ז דברי הרמב"ן עה"ת (ויקרא כה, יד) שכתב שודאי המאנה את חבירו לדעת עובר בלאו וכו' ע"ש, וכ"ז לאפוקי ממה שהראני הרה"ג מאיר דוד שמואלי שליט"א בספר מסחר כהלכה (עמוד מו) שדחק בכ"ז ונשאר בצ"ע בדעת השר"ע וע"ש וכן לספר משפט אונאה (עמוד 13) בשם ספר משפטי הממון (סעיף ב, ג ו-יב) שמביא דעות שבשוגג אין איסור אונאה, ומאריך בזה בהערות ע"ש ולדברינו ה"ז כמבואר דה"ל שגגת לאו כבעלמא, (ושוב נדפס ספר לרעך כמוך ח"ג ושם (עמוד 22 והלאה) גבי לאו דאונאה חוזר על משנתו זו וע"ש והנלע"ד כתבתי (ושם (עמוד צד) מסתפק אם עובר בכה"ג שעושה מעשים אלו על לאו דאונאה ע"ש).

מזיד

אברהם אבינו

גלות יכניה לגלות צדקיה כדי שלא תשתכח תורה¹ שבעל פה מישראל והלכה למעשה שבפיהם שלמדו מרבונם ורבונם עד משה רבינו הלכה למשה מסיני. אף לימות המשיח אין רואין חבלו של משיח שכך כתיב² הוי ציון המלטי יושבת בת בבל המלטי מאדום הרשעה ומ[גלותה?] ואין ציון אלא ישיבה שמצוינין בתורה ובמצות שכך כתיב³ חולי וגותי בת ציון כיולדה וגו' ואין גאולה באה תחלה אלא לישיבה דבבל. שכשם שישראל נגאלין ב[מ] ⁴ לפיכך גאולה באה להם תחלה שכך כתיב שם תנצלי וגו'.

עולא אמר שהקדים שתי שנים לנושנתם.

תשלז אמר⁵ להן משה ונושנתם בארץ בשנת הארבעים ונבנה הבית בארבע מאות ושמונים דל ארבעין במדבר נשאר ארבע מאות וארבעים. עמד הבית ארבע מאות ועשר הרי שמונה מאות וחמשים. נשאר ממספר אותיות ונושנתם שתי שנים, גלו בשמונה מאות וחמשים ועשה צדקה עמהן שלא ישבו שתי שנים תשלום שמונה מאות וחמשים ושתיים מגין אותיות ונושנתם שלא יתקיים בהן כי אבוד תאבדון מהר.

אמר רב אחא בר יעקב שמע מינה מהרה דמרי עלמא תמני מאה וחמשיין ותרתין הוו.

ת"לח ...ואברתם⁶ מהרה... משמ[ע ו]נושנתם שלאותו... מהרה ת'ת'נ' ב'.. נושנתם שנים.

תנו רבנן אדם יחידי נברא ומפני מה וכו' ד"א מפני המשפחות וכו'.

תשלט ונמצא⁷ בהגדה בתורת כהנים ואהבת לרעך כמוך אמר רבי עקיבא זה כלל גדול בתורה אמ' ר' זה ספר תולדות אדם גדול ממנו. ופרש רבינו האיי כי זה כלל גדול יותר שנופל בכל מצוה שבין אדם לחבירו כי כאשר יתן אל לבו ענין תולדות אדם שנברא יחידי ואהב איש את חברו אהבה שלמה ויגמלנו חסדים בגופו ולא יזיק לו לעולם לפי שהכל בגוף אחד והוא גדול מענין ואהבת לרעך כמוך שנוכל לומר שלא אמר זה בכל אדם כללי רק לרעהו שהוא יודעו ומכירו ואוהבו וכפי זה הענין בא בפרק אחד דיני ממונות מפני מה נברא אדם יחידי מפני שלא יהיו משפחות מתגרות זו בזו ומפני החמסנין והגזלנין ומה עכשיו שנברא יחידי משפחות מתגרות זו בזו וגזלנין וחומסין זה את זה אם נבראו שנים על אחת כמה וכמה.

תנו רבנן אדם נברא בערב שבת ומפני מה שלא יהו צדוקים אומרים שותף היה לו להקביה במעשה בראשית.

ת"ט ומה⁸ שנמצא אצלו בפרשה הזאת (בראשית) אמרו: מה שברא השם יתעל' את האדם באחרונה הוא לכמה אופנים מן החכמה ומהן שלא יחשבו שהיה לו שותף במעשה בראשית.

1. מכאן מתחיל פרקו בן באבוי.
2. זכריה ב' י"א.
3. מיכה ד' י"ג.
4. לוי' משער, במשנה, ומתכוין לויק' פרשה צו פ"ז: אין כל הגליות הללו מתכנסות אלא בזכות משניות וכו'. אבל ר"א אפטוביצר שם משער להשלים: בתורה.
5. ג"א ח"ב עמ' 245, וכן הוא ברש"י פה.
6. ג"א ח"ג עמ' 168.
7. מתוך ספר דורש רשומות, מובא באהל דוד של ששון ח"ב עמ' 661.
8. השגות ר' מבשר על רס"ג עמ' 6-95 ובצד שמאל במקור הערבי עמ' 39.

ארה"א
10/10
10/10

מנעוריו תקן השי"ת כי תועיל החשובה. וע"י החשובה. יבנה הביהמ"ק. ויבוא בן דוד ויהיה עולם התקון וכל אחד יקבל גמולו כמפעלו. והנה הכונה בזה שאין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף וכרש"י ז"ל חולק יש ששמו גוף. והוא גופו של אדם"ר. כי איתא במד"ר נשא שבגופו של אדם"ר תלויים כלה נשמות שעתידים להכבד. וע"כ סביר ר"ה. בלשם כי היו לו בנים ומתו. עכ"ז עשה חיקון לתכלית הכריאה שימיהר השי"ת את הקץ ויטוקן עולם במלכות שדי. וע"כ קיים מלות פו"ר. ור"י פ"ה. סביר שכל עוד שלא השאיר אחריו דור שימלא את מקומו. שיוכל להקרא בשם אל-מוס. לא קיים עוד מלות פו"ר. כי כאשר מתו בניו בחייו. הלא הנשמות יתגלגלו עוד פעם בחיים אחר. לא עשה עוד תקון לגורך הכריאה שצדק הקב"ה לשבת יצרה. ולא נקרא עוד בשם אל-מוס ע"כ לא קיים מלות פו"ר:

שם ב"ר יהודי שאין לו אשה שריו בלא שמחה וכו'. הכונה בזה. כי מי שיש לו אשה מוסתמא יש לו בית דירה חלל אשתו. ומקום מיוחד להניח חפציו ויתכן שיהי' שמח בחלקו. אבל השריו בלא אשה ע"פ רוב הוא מטולטל וכלי ביתו מפוזרים. ואין לו חלק ומקום מיוחד שיהי' שמח בחלקו. ואין לו שמחה. וזהו שריו בלא שמחה שלא יתכן להיות שמח בחלקו. בלא ברכה הוא ע"פ מאמרם זכר בא לעולם בכרו בידו. נקבה נקיה בא. והכונה בזה כי צעם שגולד הזכר נגזר עליו מאיזה פרנסה יפרנס א"ע. ועכ"ז אין הכרחה מלויה חלא בשביל אשתו. ובזכותה ימלא את פרנסתו שנגזר עליו צעם לידתו. וזהו שריו בלא ברכה. במש"כ להניח ברכה אל ביתך כי ההללחה והכרחה תלוי רק באשה שנקרחת ביתך. בלא טובה הוא כמו שמכא"ר רש"י ז"ל בראשית א'. דבר שאינו במלואו וטובו לא נאמר בו כי טוב. ולפ"ז מאמר שכתוב זכר ונקבה בראם ויקרא את שמם אדם כי שניהם ביחד נקראים בשם אדם. וע"כ כל מי שאין לו אשה לא נקרא בשם אדם. וממילא שאינו בטובו ושריו בלא טובה. במערבא אמרי בלא תורה ובלא חומה הוא כמ"ד ישא אשה ואח"כ ילמוד תורה וא"כ כשהוא בלא אשה הוא בלא חומה. בלא חומה כי האשה מללח אוחו מן החטא. והיא לו לחומה. ומי ששריו בלא אשה הוא בלא חומה. ע"י ומעט ממני

שם ר"ת האוהב את אשתו כגופו והמכבדה יותר מגופו והמדריך בניו ובנותיו בדרך ישרה וכו'. הכונה בדברייהם הקדושים. כי האוהב את אשתו בעבור יפיה. הוא לא יאהב אותה עלמה כ"א את היופי. וע"כ כאשר חאבד יפיה אז ימאס בה ויבקש אחרת. אבל לא כן האוהב את אשתו יען כי היא חלק ממנו. ושניהם צער אחד. הוא יאהב אותה אף כשתחבד את יפיה. כי את עלמו יאהב אף אם הוא מכוער ביותר וזהו שיאמרו האוהב את אשתו לא בעבור היופי.

כ"א שהיא כגופו שהיא חלק ממנו והמדריך את בניו ובנותיו בדרך ישרה ככר כחבתי בספרי עט"ל. כי חנוך הבנים בדרך הישרה תלוי בשלוש הבית. כי בלשם שהשלוש שריו בין האיש והאשה ומכבדים זה"ז. אז הבנים מכבדים את שניהם. לא כן כאשר מריבה ביניהם. אז הבנים בראיהם כי אבותיהם מזלזלים זה את זה. המה לא ישמעו בקול שניהם. ויגדלו שובב בלא מוסר ובלא ר"א. ובהו בארנו בע"ה כונת רז"ל אלל בן סורר ומורה כי לריך להיות קולם שוה פי' כי להאב ולהאם יהי' להם קול אחד ודעה אחת בחנוך הבנים. עיי"ש בדרוש חנוך הבנים בארוכה:

ס"ג ואמר ר"א מ"ד אעשה לו עזר כנגדו. זכה עוזרתו לא זכה כנגדו. שמעתי מהגאון הגלוי"צ זל"ה. כי ע"פ מה שדרשו רז"ל במסכת יומא כתיב ויין ישמח וקרינן ישמח זכה משמתו לא זכה משמטו ופירש רש"י ז"ל זכה

אהבת ישראל. מצות אהבת כל אחד מישראל כגופו ואיסור לשנאותו.

הפרקים:

א. המצוה;

ב. איסור שנאת ישראל.

א. המצוה. מצות עשה לאהוב את כל אחד ואחד מישראל כגופו, שנאמר: ואהבת לרעך כמוך¹, לפיכך צריך לספר בשבח ולחוס על ממונו כאשר הוא חס על ממונו עצמו ורוצה בכבוד עצמו², ותהיה אהבתו וחמלתו לאחיו כאהבתו וחמלתו לעצמו בממונו וכגופו, מה שירצה ארצה אני בשבילו, וכל מה שארצה לעצמי ארצה לוי³. המצוה נמנית במנין המצוות⁴.

ואהבת לרעך כמוך, ר' עקיבא אומר: זה כלל גדול בתורה⁵, כלומר: שהרבה מצוות שכתורה תלויות בכך, שהאוהב חברו כנפשו לא יגנוב ממנו ולא ינאף את אשתו ולא יונהג בממונו ולא ישיג גבולו ולא יזיק לו בשום צד וכן כמה מצוות אחרות [טור ריב] תלויות בזה⁶. והעובר עבירות שבין אדם לחברו, מלבד החיובים המיוחדים שיש על כל עבירה לפי הענין, עובר גם משום ואהבת לרעך כמוך⁷. אבל אם עשה באופן שיש בו טובה ותועלת, והיה רוצה לעשות כן לעצמו, אינו עובר אף באיסור המיוחד, ולכן בן מקיז דם לאביו לצורך רפואה, ואינו עובר משום מכה אביו, לפי שמואהבת לרעך כמוך אנו למדים שלא הוזהרו ישראל לעשות לחבריהם אלא דבר שאינו חפץ לעשות לעצמו⁸.

ביקור חולים וניחום אבלים והוצאת מת וההתעסקות בכל צרכי הקבורה והכנסת כלה ולשמח כלה וחתן ולוית אורחים, אף על פי שלרוב הראשונים הן מצוות מדבריהם⁸, הרי הן בכלל ואהבת לרעך כמוך, כל הדברים שאתה רוצה שיעשו לך אחרים, עשה אותם לאחריך⁹. ואף על פי שמה שלמדו מצוות גמילות-חסדים* ובקור-חולים* וקבורה* מפסוק מיוחד¹⁰, לדעתם אינו אלא אסמכתא, ואין חיובן בתורת מצוות בפני עצמן אלא מדבריהם, מכל מקום בכללן הן נכנסות תחת מצוות התורה של ואהבת לרעך כמוך¹¹. וכן יש בפדיון שבויים, בין שאר המצוות והאזהרות, אף משום ואהבת לרעך כמוך¹². וקבורה, אף על פי שהיא מצוה של תורה¹³, מכל מקום בתורת מצוות קבורה אינו חייב שיתעסק דוקא בעצמו ויוכל לקברו על ידי אחרים, אבל בכלל ואהבת לרעך כמוך שצריך להתעסק בעצמו¹⁴, או שמן התורה אין חיוב רק על הקרובים או מת-מצוה* שאין לו קוברים, אבל בכלל ואהבת לרעך שאפילו כשיש לו מתעסקים חייבים גם אחרים לסייע בהתעסקותו וללוותו¹⁵. המדיר את חברו הנאה מנכסיו, עובר בין השאר אף משום ואהבת לרעך כמוך¹⁶.

בכלל ואהבת לרעך כמוך שאסור לאדם לקדש אשה עד שיראנה, שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עלי¹⁷. וכן אסור לשמש מטתו ביום, שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו, וכתוב: ואהבת [טור ריג] לרעך כמוך¹⁸. והנושא אשה שאינה הוגנת לו, עובר משום חמשה איסורים, וכיניהם ואהבת לרעך וגו'¹⁹.

ואהבת לרעך כמוך, מכאן אמר הלל דעלך סני לחברך לא תעביד (מה ששנאוי עליך לא תעשה לחברך)²⁰, ובמפרשים יש שכתב שלפיכך אמר הלל בדרך השלילה, לפי שבדרך חיוב, לעשות טובה לחברו, אי אפשר לומר כמוך²¹, שהרי אמרו חייך קודמים²². בירושלמי²³ אמרו משל: כתוב לא תקום ולא תטור וגו' ואהבת לרעך כמוך, משל למי שחתך בשר בסכין והכה הסכין על ידו שלא יעלה על דעתו לחזור ולהכות היד שהכתה בסכין על ידו השניה²⁴. וכן למד רב נחמן מואהבת לרעך כמוך שאף בענין מיתת ב"ד יש לברור מיתה יפה²⁵, שלא יתבזה יותר מדי²⁶ ולא יעונה יותר מדי²⁷.

אין מצות ואהבת לרעך אלא על אחיך בתורה ומצוות²⁸, שרעך נקרא רעך בתורה ובמצוות²⁹, או ש"כמוך" פירושו כמוך במצוות³⁰, שהרשע מצוה לשנוא אותו³¹. ויש מהראשונים שכתב שכיון שנאמר